

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტი

ანა ახალაძე

იდიომური გამოთქმები
ქართულსა და თურქულ ენებში

სპეციალობა: ლინგვისტიკა

ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

ანოტაცია

ბათუმი - 2021

სადისერტაციო ნაშრომის **დაცვა შედგება 2021 წლის 29 დეკემბერს, 17:00 საათზე**, ბსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე.

მისამართი: ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ნინოშვილის ქუჩა, №35, აუდიტორია №37.

სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შესაძლებელია ბსუ ბიბლიოთეკასა და ამავე უნივერსიტეტის ვებ-გვერდზე (www.bsu.edu.ge).

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ბსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტში.

სამეცნიერო ხელმძღვანელები:

მაია კიკვაძე, ბსუ პროფესორი

ლილე თანდილავა, ბსუ ასოცირებული პროფესორი

შემფასებლები:

ლევან ხალვაში, ბსუ ასოცირებული პროფესორი

ნანა ცეცხლაძე, ბსუ ასოცირებული პროფესორი

გიგა ქამუშაძე, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო

უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

სადისერტაციო საბჭოს მდივნი:

ნათელა ფარტენაძე, ბსუ ასოცირებული პროფესორი

საკვლევი თემის აქტუალობა. ენის სიმდიდრეს, სხვა მრავალ ფაქტორთან ერთად, ხატოვან გამოთქმათა, მათ შორის, იდიომთა მრავალფეროვნებაც განაპირობებს. ქართული ენა ამ მხრივ მართლაც განსაკუთრებულია, რადგან როგორც სალიტერატურო-სამწერლობო, ისე ყოველდღიურ სალაპარაკო ენაში ხშირია ისეთი ლექსიკური წყობა, რომელიც სიტყვასიტყვით არც გაიგება და არც ითარგმნება. იგივე შეიძლება ითქვას თურქულ ენაზეც. ჩვენს მეზობელ ქვეყანაშიც მეტყველების მაღალი კულტურის მანიშნებელია იდიომების საშუალებით აზრის ხატოვნად, სხარტად გადმოცემა და გამოთქმისათვის ერთგვარი ემოციურობისა და ექსპრესიულობის მიცემა.

აღსანიშნავია, რომ იდიომი ხშირ შემთხვევაში ეროვნულ ნიადაგზე იზადება და ამა თუ იმ ხალხის ყოფისა და აზროვნების თავისებურებებით ხასიათდება. შესაბამისად, მისით შესაძლებელია ერის ისტორიის, კულტურისა თუ მსოფლგაგების თავისებურებებზე გარკვეული წარმოდგენის შექმნაც. პარალელურად, საგულლისხმოა ის მსგავსებაც, რომელიც ახასიათებს სხვადასხვა ენის იდიომებს, ჩვენს შემთხვევაში ქართულსა და თურქულს. თურქულენოვან სამყაროსთან მრავალსაუკუნოვანმა თანაცხოვრებამ ჩვენი ენების განვითარებასა და ლექსიკური მარაგის გამრავლებასაც შეუწყო ხელი. ეს ურთიერთობა გარკვეულად აისახა იდიომებზეც, რომლებიც საინტერესო კავშირებს გვიჩვენებს ქართულ და თურქულ ენებში.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ 2006 წელს ე. მამულიას მიერ გამოცემულ თურქულ-ქართულ ფრაზეოლოგიურ ლექსიკონში, რომელშიც ბევრი იდიომია შესული, მოყვანილ 2300-მდე გამოთქმაში 40 პროცენტზე მეტი მსგავსებაა როგორც ლექსიკური კომპონენტების მიხედვით, ისე აზრობრივი მნიშვნელობით. გასაგებია, რომ ამ ენებში იდიომთა მარაგი გაცილებით დიდია და, შესაბამისად, ამ დაკვირვების განზოგადება მართებული ვერ იქნება, მაგრამ საკმაო რაოდენობით საერთო, მსგავსი იდიომების არსებობა ქართულსა და თურქულში, თავისთავად საინტერესოა.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ დღევანდელ მსოფლიოში ყველაზე მეტად გავრცელებულია ლინგვოკულტუროლოგიური, სოციოლინგვისტური კვლევები, რომელთა უმეტესობა სწორედ იდიომა-ფრაზეოლოგიუმების შესწავლას ეხება. აქ კარგად ჩანს სხვადა-

სხვა ეთნოსის ისტორია, ყოფა, კულტურა, თანამედროვე რეალობა. სწორედ ეს განაპირობებს სადისერტაციო ნაშრომის აქტუალობას და სამეცნიერო ღირებულებას. პრობლემის შესწავლას, ერთგვარად, მნიშვნელობას მატებს ის ფაქტიც, რომ თურქეთის რესპუბლიკა საქართველოს მეგობარი და სტრატეგიული პარტნიორი ქვეყანაა, რის გამოც ჩვენს ქვეყნებში სულ უფრო მზარდი ინტერესია ერთმანეთის ისტორიის, კულტურისა და, მათ შორის, ენის შესწავლისადმი. ყოველივე აქედან გამომდინარე, საკითხის სათანადო ანალიზი, ფართო სამსჯავროზე მისი გამოტანა, ვფიქრობთ, საჭირო და აუცილებელიცაა.

კვლევის მიზნები და ამოცანები. ნიკო მარი წერდა: *„ქართული ენით ყველაფერი გამოითქმება, რაც დედამიწაზე შეიძლება გამოითქვას რაგინდარა ენით. აზრი არ მოიპოვება არც ერთ ენაზე, რუსეთის ან დასავლეთის ევროპისა, რომ არა თუ ქართველმა სავსებით ვერ გამოთქვას, არამედ მხატვრულ ყალიბში ვერ ჩამოსახსას...“* გარკვეულწილად, სწორედ „მხატვრულ ყალიბში ჩამოსხმული“ აზრების შინაგანი და გარეგანი ბუნების კვლევას ეძღვნება წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომი.

ჩვენ მიზნად დავისახეთ სამეცნიერო საზოგადოებისთვის წარმოგვედგინა ერთობ საინტერესო, მაგრამ სხვადასხვა ენაში, სხვადასხვა კუთხით მრავალგზის შესწავლილი და განხილული მეტად მნიშვნელოვანი საკითხის ჩვენეული ინტერპრეტაცია. კერძოდ, ჩვენი კვლევის საგანია ის ხატოვანი გამოთქმები, რომლებიც საუკუნეთა მანძილზე დამკვიდრდა ქართულსა და თურქულ ენებში და რომლებსაც არ გააჩნიათ პირდაპირი, სიტყვასიტყვითი გაგება. ასეთ ხატოვან გამოთქმათა შორის ერთ-ერთი ყველაზე ყურადსაღები და შეიძლება ითქვას, საკამათოც, იდიომებია.

ჩვენი მიზანია სათანადო მასალების მოშველიებით, შესაბამის ლიტერატურაზე და დღემდე არსებულ კვლევებზე დაყრდნობით შევისწავლოთ იდიომატური გამოთქმები ქართულ და თურქულ ენებში, წარმოვაჩინოთ გეოგრაფიულად ორი მეზობელი ერის იდიომთა შეპირისპირებითი ინტერპრეტაცია; გავარკვეოთ იდიომის რაობა, მისი განვითარების ეტაპები, წინა პლანზე წამოვწიოთ იდიომთა მორფოლოგიური, სინტაქსური და სემასიოლოგიური ანალიზი. რა თქმა უნდა, უყურადღებოდ არ უნდა დავტოვოთ თანამედროვე იდიომები. ზემოაღნიშნული მიზნების მისაღწევად, ბუნებ-

რვია, დავსახეთ გარკვეული ამოცანების შესრულება, რამაც გაგვიადვილა კვლევის წარმართვა. უპირველესად, ერთმანეთისაგან უნდა გავმიჯნოთ იდიომები და ფრაზეოლოგიზმები, რადგან დიდ მსგავსებასთან ერთად, არის მათ შორის განმასხვავებელი ნიშნებიც. ამავ დროს, პარალელურად უნდა განვიხილოთ ქართული და თურქული იდიომების წარმოშობა-განვითარება, სტრუქტურა, მორფოსინტაქსური ბუნება, მათი კლასიფიკაცია.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლე. მართალია, სხვადასხვა ენებში იდიომების, ცალკეული კონცეპტების, ენობრივი გადასვლების კვლევას არაერთი სამეცნიერო ნაშრომი თუ დისერტაცია მიემდგვნა, მაგრამ კონკრეტულად ქართულ და თურქულ იდიომთა შეპირისპირებითი ანალიზი, როგორც სტრუქტურის ისე სემანტიკური ბუნების მხრივ, არ გაკეთებულა. ამდენად, ამ კუთხით ჩვენ ვცადეთ გარკვეული წვლილის შეტანა და ერთგვარი ხარჯზეის შევსება.

არანაკლებ მნიშვნელოვან სიახლედ მიგვაჩნია თანამედროვე ინტერნეტსივრცესა და ქართულ და თურქულ პოლიტიკურ დისკურსში გამოყენებული სრულიად ახალი იდიომების განხილვა.

საკვლევი თემის მეთოდოლოგიური საფუძველი განისაზღვრება მიზნებით და ამოცანებით, რომლებიც ეფუძნება ქართული და თურქული იდიომების ტიპოლოგიურ, სემასიოლოგიურ ანალიზს, იდიომთა კომპონენტების ლექსიკურ დონეს. წარმოდგენილ სადისერტაციო ნაშრომში გამოყენებულია სამეცნიერო სფეროში ფართოდ გავრცელებული და აღიარებული მეთოდოლოგია, რომელიც მოიცავს ინდუქციური და დედუქციური მეთოდების, დაკვირვებისა და ემპირიული მიდგომების ერთობლიობას.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ნაშრომზე მუშაობის პროცესში, გარკვეულ ეტაპებზე დგებოდა კვლევის სხვადასხვა მეთოდის გამოყენების ან მათი მონაცვლეობის აუცილებლობა. თავიდან გვიხდებოდა მასალების მოპოვება-სისტემატიზაცია. აქ, ბუნებრივია, იგულისხმება როგორც ქართული, ისე თურქული იდიომები. შემდგომ ეტაპზე ვაჯერებდით და ვაანალიზებდით ემპირიულ მასალას, ვიკვლევდით მათ შორის მიმართებებს. საბოლოოდ კი, მიღებული შედეგების ინტერპრეტაციის საფუძველზე ვაკეთებდით შესაბამის დასკვნებს.

ნაშრომის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა. კვლევა ძირითადად ეყრდნობა ქართულ და უცხოენოვან (თურქულ, ინგლისურ, რუსულ) სამეცნიერო წრეებში გავრცელებულ მონოგრაფიებს, თეორიულ სახელმძღვანელოებს, პუბლიკაციებს, სხვა სამეცნიერო ლიტერატურას, რამაც ხელი შეგვიწყო საკითხის სიღრმისეულად გაცნობაში, იდიომების შესწავლით დაინტერესებულ მკვლევართა მსგავს და განსხვავებულ მოსაზრებათა დადგენაში. ეს არის ნაშრომის თეორიული ღირებულება.

შესასწავლი საკითხის ფართო ინტერესიდან გამომდინარე, არანაკლებ მნიშვნელოვანია სადისერტაციო ნაშრომის პრაქტიკული დანიშნულება. ვფიქრობთ, ემპირიული მასალა, კვლევის შედეგები საყურადღებო და მისაღები იქნება ენათა ტიპოლოგიის თვალსაზრისით. მათი გამოყენება შესაძლებელი იქნება რამდენიმე მიმართულებით: ლინგვოკულტუროლოგია, ეთნოლინგვისტიკა, თარგმანთმცოდნეობა. ვფიქრობთ, ჩვენი ნაშრომი დახმარებას გაუწევს იდიომების შესწავლით დაინტერესებულ სტუდენტებს სწავლების სამივე საფეხურზე.

საკითხის შესწავლის ისტორია. აღსანიშნავია, რომ ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა, კონკრეტულად იდიომთა, კვლევას არც ისე დიდი ხნის ისტორია აქვს. დღეისათვის იდიომატიკა ენათმეცნიერების ცალკე დარგია, რასაც საფუძველი გასულ საუკუნეში ჩაეყარა. ამ მიმართულების კვლევები დასავლეთში დაიწყო, რამაც შეუქმნა კარგი საფუძველი პრობლემის შესწავლას სხვა ქვეყნებში, მათ შორის, საქართველოში.

იდიომის რაობის გარკვევა დაიწყო ბრიტანელმა მეცნიერმა უ. მაკმორდიმ, რომელმაც გასული საუკუნის დასაწყისში, კემბრიჯში გამოცემულ სახელმძღვანელოში, ერთ-ერთმა პირველმა მოგვცა ამ ფრაზეოლოგიური ერთეულის დახასიათება. მისი გზა განაგრძეს ფ. ვიზეტელიმ და ლ. დე ბეკერიმ, რომლებიც შეეცადნენ საკითხში უფრო მეტი სიცხადის შეტანას.

იდიომატიკის სფეროში მნიშვნელოვანი ნაშრომი ეკუთვნის მ. რობერტსს, რომელმაც სოციოკულტურული ასპექტების შემოტანა სცადა. მისთვის ენის სიმდიდრეს იდიომატურ გამონათქვამთა სიმრავლე განაპირობებდა. შესაბამისად, გამორჩეულ ენად მას ძველბერძნული მიაჩნდა. კიდევ უფრო შორს წავიდა ამერიკელი

მეცნიერი ჩ. ჰოკეტი, რომელმაც მოგვცა იდიომთა ტიპოლოგიური კლასიფიკაცია.

გასული საუკუნის 70-იან წლებში გამოქვეყნდა ა. მაკაის ფუნდამენტური ნაშრომი ინგლისური იდიომის სტრუქტურის შესახებ, სადაც მან ჩამოაყალიბა კრიტერიუმები იდიომების იდენტიფიკაციისთვის. რა თქმა უნდა, კვლევა გაგრძელდა მომდევნო ათწლეულებში და გრძელდება დღესაც.

იდიომატური გამოთქმების კვლევას დიდი გასაქანი მიეცა საბჭოთა კავშირში. საბჭოთა ენათმეცნიერთაგან აღსანიშნავია ვ. ვინოგრადოვის დამსახურება, რომლის თეორია და კლასიფიკაცია ერთ-ერთი ყველაზე სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა. რუსული ფრაზეოლოგიზმების კვლევას მიეძღვნა ა. მოლოტკოვის, ვ. თელიას და სხვათა ნაშრომები.

პარალელურად, მეცნიერების ამ დარგში წონადი სიტყვა თქვეს ქართველმა ენათმეცნიერებმაც. თ. სახოკიამ ჯერ კიდევ 1938 გამოცემულ ნაშრომში – „ვეფხისტყაოსნის“ ფიგურალური სიტყვანი და გამოთქმანი – ერთ-ერთმა პირველმა განიხილა იდიომატიკის საკითხები. მოგვიანებით იმავე ავტორმა გამოსცა ლექსიკოგრაფიული ხასიათის სამტომეული, რომელიც მიეძღვნა ხატოვან გამოთქმებს. ფრაზეოლოგიის საკითხების კვლევას მიუძღვნა ა. თაყაიშვილმა 1961 წელს წიგნად გამოცემული ფუნდამენტური ნაშრომი, რომელშიც შეჯამებულია ამ მიმართულებით მანამდე არსებული მოსაზრებები თუ თეორიები და მოცემულია ფრაზეოლოგიზმების ანალიზი სხვადასხვა კატეგორიის მიხედვით.

ქართული იდიომების მოძიებისა და ცალკეული საკითხის დამუშავების მიმართულებით დიდი შრომა გასწიეს ალ. ონიანმა, შ. აფრიდონიძემ, თ. გამყრელიძემ და სხვებმა. ბოლო პერიოდში საინტერესო დისერტაციები დაიცვეს ი. ლობჯანიძემ, ი. რუსაძემ, ნ. ზაალიშვილმა. განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ნ. ცეცხლადის მონოგრაფია – ფრაზეოლოგიზმთა კვლევის ასპექტები (თბ., 2018), რომელშიც მოცემულია სემანტიკური, გრამატიკული, სემასიოლოგიური, სტილისტიკურ-კონოტაციური, პრაგმატიკული და ა.შ. კვლევის შედეგები. მონოგრაფიაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მათ ლინგვოკულტუროლოგიურ ღირებულებას. კულტურათაშორისი დიალოგის კონტექსტში განხილულია ფრაზეოლოგიურ ვარიანტთა თარგმნის პრობლემებიც.

თურქულ ენათმეცნიერებაში იდიომების შესწავლა, ძირითადად, მიმდინარეობს ხატოვან გამოთქმებთან და ანდაზა-აფორიზმებთან მიმართებით. თავად სიტყვა „იდიომი“ ნაკლებად გამოიყენება. თურქული სიტყვა 'Deyim', რომელიც XX საუკუნის 30-40-იან წლებში დამკვიდრდა, გამოიყენება როგორც იდიომის, ისე, ზოგადად, ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა მნიშვნელობით.

თურქ ავტორთაგან, რომლებმაც გარკვეული შრომა გასწიეს იდიომის რაობის, სტრუქტურის, მორფოსინტაქსური და სემასიოლოგიური შესწავლის კუთხით, აღსანიშნავია ო. აქსოი, რომელმაც თავის ლექსიკოგრაფიულ ნაშრომში მოგვცა იდიომის დახასიათება, კვლევა მისი ბუნებისა და სტრუქტურის შესახებ.

იდიომების რაობაზე საინტერესო გამოკვლევები ეკუთვნის დ. აქსანს, ა. პარს, ლ. უზუნს, ა. სინანს და სხვებს, რომელთა მოსაზრებები წარმოდგენილია შესაბამისი საკითხების განხილვისას.

თურქულ იდიომებს, მათი თარგმნის პრობლემებს, თურქულ-ქართულ სინონიმურ ფრაზეოლოგიზმებს და მათ ლინგვო-კულტურულ თავისებურებებს სამეცნიერო სტატიები მიუძღვნეს ქართველმა მკვლევრებმა: მ. კიკვაძემ, ლ. თანდილაგამ, მ. ხახუტაიშვილმა, ნ. ცეცხლამემ, ლ. ჭყონიამ.

ზემოაღნიშნულ და სხვა ავტორთა შრომების გაცნობამ შესაძლებლობა მოგვცა ახლებურად გაგვეაზრებინა იდიომის სპეციფიკა როგორც ქართულ, ისე თურქულ სინამდვილეში და ჩამოგვეყალიბებინა ჩვენი ხედვა ამ მიმართულებით.

ნაშრომის აპრობაცია. ნაშრომმა წარმატებით გაიარა აპრობაცია ბსუ ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტში 2021 წლის 27 ივლისს. ნაშრომის ცალკეული ნაწილი სტატიების სახით გამოქვეყნდა სამეცნიერო ჟურნალებში და წაკითხულ იქნა კონფერენციაზე.

ნაშრომის სტრუქტურა. წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომი შედგება შესავლის, სამი თავის, ათი ქვეთავისა და დასკვნისაგან. თან ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია და ინტერნეტრესურსების ჩამონათვალი.

შესავალში მიმოხილულია თემის აქტუალობა, კვლევის მიზნები და ამოცანები, ნაშრომის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები, მეცნიერული სიახლე. აქვე ვრცელადაა წარმოდგენილი საკითხის შესწავლის თანამედროვე დონე, ხაზგასმულია ცალკეული წყაროებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის მნიშვნელობა.

თავი I. იდიომის რაობა. ისტორია და განვითარება

§ 1. რა არის იდიომი?

დღეისათვის ლინგვისტებს შორის არ არსებობს ერთიანი აზრი იდიომის რაობასთან დაკავშირებით. სამეცნიერო ლიტერატურასა თუ ცალკეულ ენათა განმარტებით ლექსიკონებში ეს ცნება მეტნაკლებად განსხვავებული მნიშვნელობით გვხვდება. ერთი მოსაზრებით, იდიომი მომდინარეობს ძველ ბერძნული სიტყვიდან ‘ἰδιόμα’, რაც თავისებურებას ნიშნავს, მეორე შეხედულებით, იგი ემყარება ბერძნულ ‘ἰδιόματ’-ს, რომლის შესატყვისიცაა ქართული საკუთარი, კერძო.

ევროპულ და ინგლისურენოვან ენათმეცნიერებაში იდიომატიკის, როგორც ცალკე დარგის, შესწავლა 1900-იანი წლებიდან იწყება. იდიომის ერთ-ერთი პირველი განმარტება ეკუთვნის უ. მაკმორდის და მას სტერეოტიპულ გამონათქვამად მიიჩნევს. ნ ფ. ვიზეტელისა და ლ. დე ბეკერისთვის იდიომი, იგივე იდიომატური ფრაზა ისეთი ფრაზაა, რომლის მნიშვნელობაც არ გამომდინარეობს მისი შემადგენელი კომპონენტებისგან, არ მიიღება მასში შემავალ სიტყვათა მნიშვნელობების შეერთებით და აქვს განსაკუთრებული გაგება, დამახასიათებელი მხოლოდ მისთვის.

იდიომის განმარტების სოციოკულტურულ თეორიას ავითარებს მ. რობერტსი, რომლის აზრით, იდიომა არის ანარეკლი აზროვნების განსაკუთრებული ორგანიზაციის, ენის მენტალური დიზაინი, დამყარებული გამოხატვის სხვადასხვა საშუალებაზე.

ჩ. ჰოკეტისთვის იდიომი არის ლექსიკოგრაფიული და სინტაქსური მოვლენა, რომლის მნიშვნელობაც არ არის დამოკიდებული მის სტრუქტურაზე, ან არ მომდინარეობს მისი სტრუქტურისგან.

საინტერესო განმარტებები ეკუთვნით უ. ვაინრაიხს, ჯ. კატცსა და პ. პოსტალს. ა. მაკაი განასხვავებს ლექსემურ (გამოთქმები) და სემემურ (წინადადებები) იდიომებს. თანამედროვე ავტორის, ა. კაცარუს ერთგვარად შემაჯამებელი დასკვნით, იდიომი არის არაპირდაპირი, გრამატიკულად კარგად ჩამოყალიბებული გამოთქმა, რომელიც შედგება ერთზე მეტი ნაცნობი ლექსიკური ელემენტისგან და უშვებს სინტაქსურ-ტრანსფორმაციული შესაძლებლობის მინიმუმს მის სტრუქტურაში და რომლის მნიშვნელობაც არ არის მისი სინტაქსური შემადგენლის კომპოზიციური ფუნქცია, მაგრამ რომელსაც ყოველთვის ჰყავს ომონიმური პირდაპირი ანალოგი.

ქართულ ლინგვისტიკაში იდიომების მეცნიერული შესწავლა XX საუკუნის შუა წლებიდან იწყება. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონში იდიომი განისაზღვრება როგორც, ამა თუ იმ ენის თავისებური გამოთქმა, რომელიც, ჩვეულებრივ, სხვა ენაზე სიტყვა-სიტყვით არ ითარგმნება. ა. თაყაიშვილის მიხედვით, „იდიომი არის შესიტყვების ფორმისა და ექსპრესიული ფუნქციის მქონე სემანტიკურად დაუშლელი ერთეული, რომლის მნიშვნელობა არ უდრის კომპონენტების მნიშვნელობათა ჯამს“. მსგავსი განმარტება ეკუთვნის ალ. ონიანსაც შ. აფრიდონიძეს, ო. მემიშიშს, ხ. ბერიძეს, ი. რუსაძეს, რ. შეროზიას და სხვებს. გ. შალამბერიძე კი იდიომის მხატვრულ ღირებულებაზე ამახვილებს ყურადღებას.

თ. გამყრელიძის განმარტებით, იდიომები ლექსემათა ექსპრესიული სინონიმებია. მათი მნიშვნელობა შეიცავს არა მარტო კომპონენტებისათვის დამახასიათებელ კონოტაციებს, არამედ თვით ფრაზემის ხატოვან საფუძველსაც.

ნ. ცეცხლაძე იდიომის განმსაზღვრელ კრიტერიუმებად მიიჩნევს შემდეგს: 1. სემანტიკური მონოლითურობა; 2. სიტყვათა მუდმივი, განსაზღვრული რიგი; 3. კომპონენტების სინონიმებით შეცვლის შეუძლებლობა; 4. რედუქციისა და გავრცობის შეუძლებლობა; 5. გრამატიკული კატეგორიების მიჩქმალვა; 6. გრამატიკული და ლექსიკური არქაიზმების დაცვა.

რაც შეეხება თურქულ ენათმეცნიერებას, იდიომების შესწავლა, ძირითადად, მიმდინარეობს ხატოვან გამოთქმებთან და ანდაზა-აფორიზმებთან მიმართებით. თავად სიტყვა „იდიომი“ ნაკლებად გამოიყენება. „იდიომი“-ს ნაცვლად XX საუკუნის 30-40-იან წლებამდე გამოიყენებოდა ოსმალური ‘tabir’. 1935 წელს, თურქული ენის კვლევითმა ინსტიტუტმა საზოგადოებას შესთავაზა თურქული ‘Deyim’, რომელიც თანდათან დამკვიდრდა როგორც სასაუბრო, ისე სალიტერატურო ენაში იდიომის მნიშვნელობით.

თურქული ენის განმარტებით ლექსიკონის მიხედვით იდიომი არის სტერეოტიპული გამონათქვამი, რომელსაც, ჩვეულებრივ, აქვს რეალურისგან მეტ-ნაკლებად განსხვავებული მნიშვნელობა.

თურქ ენათმეცნიერთაგან იდიომის ერთ-ერთი პირველი განმარტება ეკუთვნის ო. ბაშქანს, რომლის მიხედვით, იდიომია ისეთი შესიტყვება, რომელშიც სიტყვათა ჯგუფის მთლიანი მნიშვნელობა ცალკეული სიტყვების მნიშვნელობებისაგან განსხვავებულია.

თ. ნ. გენჯანის აზრით, ყველა ენაზე არსებობს მრავალი სტერეოტიპული ფრაზა, რომელთა მნიშვნელობაც განსხვავებულია სიტყვათა პირდაპირი მნიშვნელობებისაგან. მათი სტრუქტურა არ ემორჩილება რაიმე წესს და პირდაპირი თარგმნა შეუძლებელია. სწორედ ასეთ განსაკუთრებულ ერთეულს ეწოდება იდიომი.

საინტერესოა, რომ თურქი მკვლევარი დოღან აქსანი, ზ. ქორქმაზი და სხვები ერთსიტყვიანი იდიომის შესაძლებლობასაც უშვებს. ეს მოსაზრებები უპირისპირდება თურქი პროფესორის ვ. ჰათიბოღლუს სავესებით სწორ და ლოგიკურ მოსაზრებას, რომ იდიომები შედგებიან მინიმუმ ორ და მაქსიმუმ 7-8 სიტყვისაგან. ერთი სიტყვა შეუძლებელია იყოს იდიომი. თუკი ერთი სიტყვის მნიშვნელობა გასულია მისი რეალური მნიშვნელობისგან, მაშინ იგი გამოყენებულია როგორც მეტაფორა, ან სიტყვას აქვს რამდენიმე პირდაპირი თუ გადატანითი მნიშვნელობა.

იდიომის რაობაზე მნიშვნელოვანი ნაშრომების ავტორის ო. ა. აქსოის აზრით, იდიომი არის სიტყვათა სტერეოტიპული ჯგუფი ან წინადადება, რომელიც მიმზიდველი ფორმით ან განსაკუთრებულ სტრუქტურაში გამოხატავს იდეას, განსხვავებულს მისი პირდაპირი მნიშვნელობისგან.

ძირითადად, სიტყვათა პირდაპირი მნიშვნელობისგან განსხვავებული აზრის მატარებელ, ორი და მეტი სიტყვისგან შემდგარ, გარკვეული სილამაზისა და ხიბლის მატარებელ, მყარ ლექსიკურ ერთეულად განიხილავენ იდიომს თურქი ავტორები: ზ. ქორქმაზი, მ. ჰენგირმენი, ა. ფუსქულლოღლუ, ი. ბაჰადინლი, ა. თ. სინანი, ლ. უზუნდი და სხვები.

როგორც ჩამოთვლილი განმარტებებიდან ჩანს, იდიომის შესახებ არ არის ჩამოყალიბებული ერთიანი აზრი. თუმცა, უმრავლეს შემთხვევაში, მთავარ მახასიათებლად გვევლინება მინიმუმ ორწევრიანი შესიტყვების განსაკუთრებული მნიშვნელობა, რომელიც არ მიიღება მასში შემავალი ლექსემების მნიშვნელობათა მექანიკური დაჯამებით ანუ იდიომის იდიომად აღქმას უზრუნველყოფს არა მისი კომპონენტების ცალკეული მნიშვნელობა, არამედ მთლიანის მნიშვნელობა, რომელიც არის მხატვრული აზროვნების შედეგი. შესაბამისად, იდიომები უნდა განვიხილოთ, როგორც ეროვნული ფენომენი, ერის სულიერი სამყაროს ერთგვარი სარკე.

§ 2. იდიომთა და ფრაზეოლოგიზმთა გამიჯვნისათვის

ლინგვისტიკაში ერთ-ერთ პრობლემურ საკითხს იდიომის ფრაზეოლოგიზმთან მიმართების გარკვევა წარმოადგენს. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში სიტყვა „ფრაზეოლოგიზმი“ საერთოდ არ გვხვდება. მისი მნიშვნელობით კი მითითებულია „ფრაზეოლოგია“, როგორც მტკიცედ ჩამოყალიბებული გამონათქვამი, ამა თუ იმ ენის დამახასიათებელი თავისებური სიტყვათა შეერთებანი, სიტყვათსაქცევი.

ენათმეცნიერებაში მიღებული მოსაზრების თანახმად, ფრაზეოლოგიზმი ეწოდება ნებისმიერ ლექსიკურ ერთეულს, რომელსაც ახასიათებს სტრუქტურული მდგრადობა, მონოლითური ტრანსფორმირებული მნიშვნელობა და ექსპრესიულ-ემოციური შეფერილობა. ფრაზეოლოგიზმები წარმოადგენენ ამა თუ იმ ენაში მტკიცედ ჩამოყალიბებულ გამონათქვამებს, ამ ენისათვის დამახასიათებელ თავისებურ შესიტყვებებს, რომლებიც საუკუნეების განმავლობაში მკვიდრდებოდა ენის მარაგში.

აკად. თ. გამყრელიძის აზრით, მყარი შესიტყვებების, ანუ ფრაზეოლოგიზმებისათვის ნიშანდობლივია სტრუქტურული, ლექსიკური, სემანტიკური, აგრეთვე გამოყენების სტაბილურობა. ფრაზეოლოგიურ შესიტყვებებში სემანტიკურად გარდაქმნილია მხოლოდ ერთი ლექსემა, კომპონენტებს შენარჩუნებული აქვს სემანტიკური დამოუკიდებლობა, ნომინაცია (სახელდება) ანალიზურია.

ფრაზეოლოგიის, როგორც ცალკე დისციპლინის, წარმოშობა დაკავშირებულია შვეიცარიელ ენათმეცნიერ კ. ბალის სახელთან. მან, ჯერ კიდევ 1900-იან წლებში, მოგვცა ფრაზეოლოგიზმთა პირველი კლასიფიკაცია. ბალის კონცეფცია განავრცო და საკუთარი, სემანტიკურ პრინციპზე აგებული კონცეფცია შემოგვთავაზა რუსმა ენათმეცნიერმა ვ. ვინოგრადოვმა.

ბევრი ენათმეცნიერი ფრაზეოლოგიზმს ახასიათებს როგორც სტრუქტურული მდგრადობის, ემოციური შეფერილობის, ლექსიკურ-სინტაქსურ-სემანტიკური სტაბილურობის მქონეს და ა.შ. შეიქმნა ბევრი თეორია, კლასიფიკაცია სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით. მათი ანალიზიდან გამომდინარე, ერთი რამ ნათელია, იდიომი არის ფრაზეოლოგიური ერთეული ვიწრო მნიშვნელობით. საინტერესოა, რომ ზოგი მეცნიერი იდიომის კატეგორიაში ათავსებს

ანდაზებსაც, რაკი მათი მნიშვნელობა სიტყვასიტყვით არ გაიგება. მკვლევარ ნ. ცეცხლადის მიხედვით, ტერმინი „იდიომი“ ხან მოიცავს ფრაზეოლოგიას, ხან კი პირიქით – ფრაზეოლოგია – იდიომს.

ენათმეცნიერებაში გამოთქმული მოსაზრებების შეჯერების საფუძველზე შეიძლება გამოვკვეთოთ ფრაზეოლოგიზმებისა და იდიომების მსგავსება-განმასხვავებელი ნიშნები. მათი საერთო, უპირველეს ყოვლისა, არის სემანტიკური დაუშლელიობა; ორივე მათგანს შეიძლება ჰქონდეს შესიტყვების ფორმა; ორივეს აქვს მუდმივი ლექსიკური შემადგენლობა, ისინი მზა ფორმით არსებობენ. თუმცა გავრცობა შეუძლებელი არაა; საზიარო ნიშანია ასევე მეტაფორულობა, რაც ექსპრესიულობის აუცილებელი პირობაა.

გარდა საერთო ნიშნებისა, გამოიყოფა განმასხვავებელი ნიუანსებიც: იდიომისგან განსხვავებით, ფრაზეოლოგიური შესიტყვების საერთო მნიშვნელობა ნაწილობრივ გამომდინარეობს მათი საყრდენი სიტყვისგან, რომელიც აუცილებლად აბსტრაქტული სახელია. ასეთი შესიტყვების მხოლოდ ერთი კომპონენტი ექვემდებარება მეტაფორიზაციას, იდიომში კი მთელი გამოთქმა მეტაფორულია. გარდა აღნიშნულისა, ვფიქრობთ, იდიომებისათვის ნიშანდობლივია შესიტყვების განსაკუთრებულობა, რაც გულისხმობს იმას, რომ მისი ზუსტი ანალოგი სხვა ენებში არ იძებნება. ანუ, იდიომი ეთნიკური ნიშნის მატარებელიცაა. მაგ.: **ვირზე/ჯორზე შეჯდომა; თავი ქედში აქვს; ნემსის ყუნწში ძვრება; კუდით ქვა ასროლინა** და სხვა.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ქართულისგან განსხვავებით, თურქულში, ფრაზეოლოგიზმების კლასიფიკაცია იმ სახით, როგორც დასავლურ და ქართულ ლინგვისტიკაშია, პრაქტიკულად არ არსებობს. თუმცა, ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებული ამ ტიპის შესიტყვებები იქაც მრავლადაა. მაგალითად:

- **Fırın süpürgesi** (ღუმელის ცოცხი) – ითქმება სუსტი, მაღალი ტანის ადამიანზე.
- **Gök demir, yer bakır** (ცა რკინა, მიწა სპილენძი) – გამოიყენება გამოუვალი მდგომარეობის აღსანიშნავად.
- **Baltayı taşla vurmak** (ცულის ქვაზე დარტყმა) – სათქმელის პირდაპირ, ღიად და მოურიდებლად თქმა.

საბოლოოდ გვსურს აღვნიშნოთ, რომ ჩვენი დაკვირვებით, იდიომს ფრაზეოლოგიზმთა სისტემაში აქვს თავისი განსაკუთ-

რებული და გამოკვეთილი ადგილი, რაც განპირობებულია სტრუქტურული სიმყარით, აზრის მეტაფორულობით, შესიტყვების მთლიანი მნიშვნელობის ფონზე ერთეულის მნიშვნელობის სრული დაკარგვით (რასაც, ზოგიერთ შემთხვევაში, განაპირობებს კონტექსტი), სიტყვათა ჩანაცვლებისა და პირდაპირი თარგმნის შეუძლებლობით, ასევე გარკვეული ემოციური შეფერილობით, მაგრამ არა მოწოდება-შეგონების დონემდე, როგორც ეს ანდაზა-აფორიზმებშია. შესაბამისად, ჩვენთვის ნამდვილი იდიომი არის ეროვნულ საფუძველზე აღმოცენებული, მყარი, მეტაფორული გაგების ფრაზეოლოგიური ერთეული, რომელიც არც ანდაზა-აფორიზმია და არც ისეთი ხატოვანი თუ ფიგურალური გამონათქვამი, რომლის პირდაპირი ანალოგიც სხვა ენებში იძებნება.

§ 3. ქართული და თურქული იდიომების წარმოშობა-განვითარება

იდიომების, როგორც ფრაზეოლოგიური ერთეულების, წარმოშობის გარკვევა ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგან მათში, გარკვეულად, ერის ისტორიაა ასახული. თუმცა, ყოველთვის ვერ ხერხდება ცალკეულ ისტორიულ ფაქტსა თუ მოვლენასთან, დროსთან თუ სივრცესთან, ბუნებისა თუ ადამიანის შემოქმედებასთან მათი დაკავშირება. იდიომების წარმოშობის წყარო საკმაოდ მრავალფეროვანია, შესაბამისად, მათი განხილვა ეტიმოლოგიის მიხედვით ბევრი სიცხადის შემომტანი იქნება.

იდიომები, როგორც ეროვნული კულტურის ნაწილი, არსებობენ ენის მთელი ისტორიის მანძილზე, თუმცა მათდამი ინტერესი სადღაც მე-18 საუკუნიდან ჩნდება. იდიომების წარმოშობაზე მნიშვნელოვანია ა. ნაზარიანის მოსაზრება. მისი აზრით, ზოგადად, ფრაზეოლოგიური ერთეული წარმოიშობა საწყისი სიტყვათშეერთების ხელახალი გადააზრებით ანუ ერთი დენოტატი (სახელის, სიმბოლოს ნივთიერი მნიშვნელობის) ანალოგიური ტიპის მნიშვნელობით იცვლება.

ა. თაყაიშვილის დაკვირვებით, იდიომის კომპონენტებს ცალცალკე კი არ მიუღიათ ზოგადი ელფერი და მათი შეერთებით იდიომის საერთო მნიშვნელობა, არამედ აბსტრაქცია მოხდა მათი პირდაპირი მნიშვნელობების შეკავშირების შედეგად.

ფრაზეოლოგიზმების წარმოშობის საშუალებას მეტაფორული ან მეტონიმური გადააზრება წარმოადგენს, რომელიც ფრაზეოლოგიზმებს ექსპრესიულობას მატებს. ამ დროს ერთმანეთს უდარებენ ორი საგანს, ორ მოვლენას. ისინი შეიძლება ერთმანეთს ჰგავდნენ: ქცევით, მდგომარეობით, რაოდენობით, ხასიათით, ფერით. შესაბამისად, ზოგი მათგანის გაგება ადვილია, მაგალითად: *სისხლის თავში ავარდნა; ენად გადაქცევა; ერთი კალმის მოსმით* და მრავალი სხვა. მაგრამ ბევრი ეტიმოლოგიურ ანალიზს საჭიროებს.

ფრაზეოლოგიზმების წარმოშობის საკითხზე საინტერესო მოსაზრება აქვს ბ. ლარინს, რომელიც განსაზღვრავს თავისუფალი შესიტყვებებისგან ფრაზეოლოგიური „სტერეოტიპების“ განვითარების კანონზომიერებებს. ეს კანონზომიერებებია: 1) რეალიების, ე. ი. ნომინაციური ფუნქციის დაკარგვა; 2) სემანტიკური გამდიდრება მეტაფორიზაციის სახით; 3) დიდი ხნის სამეტყველო პრაქტიკაში მოსაწონი, „სასიგნალო ფრაგმენტის“ შემორჩენა.

პროფ. ნ. სტამბოლიშვილი იდიომატურ ფრაზეოლოგიზმად ჩამოყალიბების ყველაზე მეტად გავრცელებულ სახედ თავისუფალი შესიტყვების ახლებურად გააზრებას მიიჩნევს. იდიომების წარმოშობის სხვა გზად მიჩნეულია დერივაცია, ე. ი. უკვე არსებული ფრაზეოლოგიზმებიდან ახალი ფრაზეოლოგიური ერთეულების (იდიომების) წარმოქმნა.

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით მეცნიერთა შორის არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა. მაგალითად, მეტაფორული გააზრების შედეგია ქართულ ეროვნულ ნიადაგზე წარმოშობილი იდიომი – *აბელას ფეხების გაკეთება//აბელას ფეხებზე შედგომა*, რაც ალ. ონიანის განმარტებით, ყალბი საშუალებებით თავის დიდად მოჩვენების, თავის გამოჩენის ცდის აღსანიშნავად გამოიყენება. კარაპეტ გრიგორიანცის მიხედვით, აბელა XIX საუკუნის თბილისში ერთ ჯამბაზს ერქვა, რომელიც ძალიან მიღებული იყო ხალხში. მას, თავისი ხელობის წყალობით, ყველა ღირსშესანიშნავ ღონისძიებაზე იწვევდნენ. იგი 4-მეტრიან ხის ფეხებზე შემდგარი დაიარებოდა ქალაქში და ამგვარად ართობდა მნახველს. სწორედ აქედან გამომდინარე დამკვიდრდა ხალხში ეს გამოთქმა და თანდათან მოჩვენებითობის, ყალბი განდიდების სინონიმად იქცა.

ამ ტიპის იდიომები ორივე ენაშია დადასტურებული, მაგრამ სემანტიკა ზოგან განსხვავებულია.

- *ბუზანკლის შეძრომა* – ახირებულად მოქცევა, მოულოდნელად წყენა, გულის მოსვლა, აწრიალება. თურქ.: *Bağrını delmek* (პირის გახვრეტა).
- *ბუზების თვლა* – არაფრის გაკეთება, უსაქმურად ყოფნა, ცუდაობა. თურქ.: *Sineği avlamak* (ბუზებზე ნადირობა).
- *გველის ხერელში გაძრომა* – მიზნის (უმთავრესად სამარცხვინოს, ბოროტის) მისაღწევად ყოველი ღონის ხმარება. თურქ.: *Derisini soymak* (ტყავის გაძრომა) და მრავალი სხვა.

რაც შეეხება თურქულ იდიომებს, მეტაფორული გააზრების მიუხედავად, ზოგის მნიშვნელობა ადვილად გამოსაცნობია. მაგალითად, თურქული იდიომი – „*Çoban kulübesinde padişah rüyası görmek*“ (მწყემსის ქოხში სულთნის სიზმრის ნახვა) – ნიშნავს საკუთარი მდგომარეობის შეუსაბამოდ დიდი და წარმოდგენელი ოცნებების ქონას, რაც ერთი დაკვირვებითაც მარტივად ახსნადია. ასევე, „*İğne yutmuş*“ (ნემსი გადაუყლაპია) – იტყვიან ძალიან დატანჯულ და შეწუხებულ ადამიანზე.

შეიძლება ითქვას, რომ იდიომურ გამოთქმებს, განსაკუთრებით ისეთებს, რომლებსაც სხვა ენებში ანალოგი არ ეძებნებათ, გარკვეულწილად, ერის სულიერი თუ მატერიალური ცხოვრების დამღა ადევს და მათი სწორად ამოკითხვა ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის ამ ერის ღირებულებებსა და ფასეულობებზე.

თავი II. იდიომთა სტრუქტურა და მორფოსინტაქსური ანალიზი

§ 1. ქართულ იდიომთა სტრუქტურა

ქართული იდიომის სტრუქტურა, ძირითადად, სხვა ენებში დამკვიდრებულ იდიომთა სტრუქტურის მსგავსია. ფორმით იგი შესიტყვებაა, შედგენილი მინიმუმ ორი კომპონენტისაგან. საინტერესოა, რომ ქართული ენის იდიომებისა და ანდაზების ფონდების მონაცემთა ბაზაში ვხვდებით შედგენილ ერთსიტყვიან იდიომებსაც, მაგ.: *დედიშობილა* (უქონელი), *გულხელდაკრეფილი* (უსაქმური), *გუდამშიერი* (ღარიბი). კიდევ უფრო საინტერესოა ის, რომ ამათ გვერდით ვხვდებით ისეთ მარტივ სიტყვებსაც, როგორცაა: *გლაზა* (ღარიბი, უქონელი), *გამადლება* (მძიმე ყოფაში ჩავარდნა), *გაყიდვა* (ორგულობა, ღალატი), *გატეხილი* (ძლეული, მორეული,

დაჩაგრული, დაუძღვრებული). სხვაგან, სხვა ავტორთან თუ სპეციალურ ლექსიკონებში ერთსიტყვიანი იდიომები პრაქტიკულად არ გვხვდება. როგორც ქართულ, ისე უცხოურ სამეცნიერო ლიტერატურაში ცალკე აღებული სიტყვა იდიომად არც განიხილება. ამდენად, ჩვენც ვხელმძღვანელობთ დამკვიდრებული ტრადიციით, რასაც თავადაც სრულად ვეთანხმებით.

რაც შეეხება იდიომის სხვა სპეციფიკურ ნიშნებს, გამოვყოფთ სამ ძირითად მახასიათებელს და განვიხილავთ მათ შესაბამისი მაგალითების მოშველიებით:

1) მიჩნეულია, რომ იდიომში, როგორც სიტყვათა ფიქსირებულ, მყარ ერთობაში **სიტყვათა რიგი ურღვევია**. უმრავლეს შემთხვევაში ეს ასეა, მაგრამ ეს პრინციპი ქართულში ზოგჯერ ირღვევა. მაგალითად: **ჭურში ზის – შეუცვლელია, გული მოუვიდა – მოუვიდა გული** – ცვალებადია.

2) როგორც ცნობილია, იდიომი მყარი სტერეოტიპული გამონათქვამია, რომელშიც **სიტყვათა ჩანაცვლება დაუშვებელია**. ეს მოსაზრება ძირითადად მიღებული და გავრცელებულია ლინგვისტიკაში. თუმცა, როგორც ირკვევა, ქართულში შეიძინევა გამონაკლისებიც. მაგ.: **ენა წინ უსწრებს, ენა წინ გაურბის. უსწრებს ჩანაცვლა ზმნამ გაურბის**. გარდა ზმნური კომპონენტის ჩანაცვლებისა, ხშირია „სემანტიკური ფუძის“ სინონიმური ჩანაცვლებაც – **ფეხს მოიტეხს, კისერს მოიტეხს**.

3) მეცნიერთა ნაწილს შეუძლებლად მიაჩნია იდიომის შემადგენელი ნაწილების **რედუქცია ან ჩამატება**. არადა, ქართულში ხშირად ვხვდებით ამ მოვლენას. მაგ.: **გულში ჯავრი ჩარჩა – ჯავრი ჩარჩა; კისერი უტეხია – კინჩხი და კისერი უტეხია**.

იდიომის რედუქცია-გავრცობა არ გულისხმობს მანცდამანც ერთი კომპონენტის ამოვარდნას ან ჩამატებას. თუმცა, იდიომის არსებით ნიშანთაგან უფრო მნიშვნელოვანია მისი სემანტიკური ერთობა. ამიტომაც მოეპოვება მას ერთსიტყვიანი ეკვივალენტი, რაც ორგანულად უკავშირდება მის სინტაქსურ ფუნქციას. **წყალში ჩაყრა** – უმადურობა, უპასუხისმგებლობა. **გული გაუკეთა** – დააიძედა, **გულზე ცეცხლი მოკიდა** – გამწარდა.

იდიომის სტრუქტურაში არ არის განსაზღვრული სიტყვათა მაქსიმალური რაოდენობა, შესაბამისად, იდიომები შეიძლება დავ-

ყოთ ორ, სამ და ა.შ. წევრიან ფრაზეოლოგიზმებად. უფრო მრავლად გვხვდება ორ- და სამკომპონენტიანი იდიომები.

➤ **თებოზე წამოწოლა** – უსაქმურობა. თურქულში ამ მნიშვნელობით გამოიყენება – *Anasından doğduğuna pişman* (ნანობს, რომ დაიბადა).

➤ **გულზე გასკდომა** – ძალიან გაჯავრება თურქ.: *Ateş püskürmek* (ცეცხლის ფრქვევა)

➤ **ასი თოკიდან გამომდგრალი** – ბევრ ქარცეცხლში გამოვლილი. თურქ.: *Altından kalkmak* (ძირიდან წამოდგომა)

➤ **გულის ბუდიდან ამოვარდნა** – აღელვება. თურქ.: *Kalbi yerinden oynamak* (გულის საგულედან ამოვარდნა).

გრამატიკული თავისებურებების მიხედვით, გამოიყოფა სახელური (ნომინაციური) და ზმნური (პრედიკატული) იდიომური გამოთქმები. ქართულში იდიომები, უმრავლეს შემთხვევაში, ზმნურია, მათი დიდი ნაწილი კი – ორკომპონენტიანი.

➤ **ყელში ამოუვიდა** – მობეზრდა.

➤ **ცარიელზე დარჩა** – ყველაფერი დაკარგა და სხვა.

შედარებით ნაკლებია სახელური ანუ სუბსტანტიური იდიომები: **ფეხის ალაგი** – საპირფარეშო; **შენს პირს შეჯარი** – გაიხარე, იცოცხლე; **ზღვაში წვეთი** – სულ ცოტა, სულ მცირე;

ზემოთ მოყვანილი მასალიდან ვფიქრობთ, ნათლად ჩანს, რომ ქართული იდიომის სტრუქტურა მრავალფეროვანია როგორც კომპონენტების რაოდენობის, მათში ძირითადი მაწარმოებლის, მაიდიომებელი ბირთვის კავშირით მეტყველების სხვადასხვა ნაწილთან, ისე სხვა ენებზე (ამ შემთხვევაში თურქულ ენაზე) პირდაპირი გადატანის შესაძლებლობის გარკვეული დონით, ორიგინალური მხატვრული ფორმებით, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ქართული ენის ლექსიკური ფონდის სიმდიდრეს.

რაც შეეხება ქართულსა და თურქულში ფორმითა და შინაარსით მსგავსი იდიომების არსებობას (თუნდაც, მცირე რაოდენობით), შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ეს გამოწვეულია ორივე ენაში დამოუკიდებლად მათი აღმოცენებით, ან კიდევ საუკუნეთა მანძილზე თანაცხოვრების შედეგად შექმნილი სოციოკულტურული გარემოს ზეგავლენით. აქვე შეუძლებელია იმის გამორიცხვაც, რომ შედარებით მარტივი იდიომური ფორმები ამ ენებში გაჩენილიყო პირდაპირი თარგმნის გზითაც.

§ 2. თურქულ იდიომთა სტრუქტურა

როგორც აღვნიშნეთ, თურქულში ფრაზეოლოგიზმი და იდიომი ერთმანეთისგან მკაცრად გამიჯნული არაა. სიტყვა *deyim*-ის ქვეშ იგულისხმება ყველა ფრაზეოლოგიური ერთეული, რომელიც ანდაზა-აფორიზმისგან განსხვავებულია. საინტერესოა, რომ თურქულშიც აქა-იქ ვხვდებით ერთსიტყვიან იდიომებსაც, უფრო სწორად, ზოგიერთები ცალკეულ შედგენილ სიტყვებს ასეთებად მიიჩნევენ, თუმცა, თურქ მკვლევართა უმრავლესობა, როგორც წესი, იდიომად განიხილავს სულ მცირე ორი სიტყვის კომბინაციას.

როგორც ირკვევა, ორსიტყვიანი იდიომები თურქულში საერთო რაოდენობის 63%-ია; სამსიტყვიანი – 23%-მდე; ოთხსიტყვიანი – 9%; ხუთსიტყვიანი – 2,5%; ექვს, შვიდ, რვა და ცხრა სიტყვიანი იდიომების რაოდენობა კიდევ უფრო მცირეა.

თურქული ორწევრიანი იდიომები შეიძლება იყოს როგორც სახელების, ისე სახელისა და ზმნის (სახელზმნის) კომბინაცია:

- *Aç gözlü* (თვალშშიერი) – ხარბი, გაუმაძღარი.
- *Meşe odunu* (მუხის შემა) – უხეში, ხისთავა, გაუთლელი.
- *Baş başa verdiler* (თავი თავს მისცეს) – ერთმანეთს დაეხმარნენ, მხარში ამოუდგნენ. შდრ. ქართულში: *მხარი მხარს მისცეს*.
- *Dünyaya kazık kaktı* (ამ ქვეყანაზე პალო დაარჭო) – დიდხანს იცოცხლა. შდრ. ქართულში: *ცას გამოიკერა*.

ოთხ და მეტწევრიანი იდიომები უფრო დიდი პროცენტით ზმნურია და შეიძლება წინადადების ფორმითაც შეგვხვდეს.

- *Bin dereden suyu getirir* (ათასი წყაროდან მოაქვს წყალი) – რაღას არ იმიზეზებს. შდრ. ქართულში: *ლობე-ყორეს ედება*.
- *Bir dikili ağacı yok* (ერთი დარგული ხე არ გააჩნია) – ლატაკია. შდრ. ქართულში: *თითზე გადასახვევი ძფიც არ გააჩნია*.
- *Adam içine çıkacak yüzü kalmadı* – ხალხში გამოსაჩენი პირი არ დარჩა. თავი შეირცხვინა, სამარცხვინო საქმე ჩაიდინა.
- *Anem beni bir kere doğurdu* (დედამ ერთხელ გამაჩინა) – დასაღუპი თავი არ მაქვს, თავი კი არ მომძულეობია.
- *Kedi gibi dört ayak üstüne düşer* (კატასავით ოთხ ფეხზე ეცემა) – ყოველთვის უვნებელი რჩება. (*წყლიდან მშრალად გამოდის*).

ქართულისგან განსხვავებით, თურქულ იდიომებში, განსაკუთრებით, ორსიტყვიან კონსტრუქციებში, ენის სპეციფიკიდან გამომდინარე, სიტყვათა რიგი, ძირითადად, არ იცვლება, მაგალითად:

- **Vaktini öldürmek** (დროის მოკვლა) – არაფრის კეთება. ამ სიტყვებში სიტყვათა ადგილების შეცვლა შეუძლებელია, რადგან იკარგება არა მარტო იდიომური გაგება, არამედ ირღვევა თურქული ენის გრამატიკის ნორმა და პრინციპი. ეს ეხება არა მარტო ზმნურ იდიომებს. სიტყვათა წყობის მუდმივობა ურღვევია სახელურ იდიომებშიც. მაგალითად:
- **Sabahın köründe** (დილის ბინდი) – ძალიან ადრე, გათენებამდე.
- **Çarşamba pazarı** (ოთხშაბათის ბაზარი) – ღია, ქაოსური სივრცე, ადგილი.

ამავე დროს, გვაქვს შემთხვევები, როცა უფრო მრავალსიტყვიან კონსტრუქციებში სიტყვათა რიგითობის დარღვევა შესაძლებელია და არ იწვევს იდიომური მნიშვნელობის დაკარგვას.

- **Ağzından çıkanı kulağı duymamak**” (შენი პირიდან გამოსული ყურით არ მოისმინება) – ჩარჩოებს მიღმა გასვლა, მოსაუბრის გასაღიზიანებლად ცუდი, შეუფერებელი სიტყვების გამოყენება.
- **Ağzınızdan (1) çıkanları (2) kulağınız (3) duyuyor (4) mu sizin?**
- **Kulağınız (3) duyuyor (4) mu ağzınızdan (1) çıkanları (2) ?**
- **Ağzınızdan (1) çıkanları (2) duymayacak (4) kadar sağır mı oldu kulağınız (3) ?**

ბევრი თურქი ენათმეცნიერის აზრით, იდიომის სიტყვების შეცვლა სხვა სიტყვებით, ასევე, სინტაქსის დარღვევა შეუძლებელია. თუმცა აქაც არსებობს გამონაკლისები. ზოგიერთ იდიომში ცვლიდა პირველი სიტყვა, ზოგიერთში – ბოლო, ზოგან კიდევ სიტყვა იცვლება შუაში. მაგალითად:

- **Kazık/ baston yutmuş gibi** (ყვარჯენგადაყლაპულივით) – გამოიყენება ზედმეტად გამართულად მოსიარულე ადამიანთან მიმართებით. შდრ. ქართულში **სარგადაყლაპული**.
- **Bülbül gibi konuşmak/ konuştu, okumak, ötmek, söylemek** (ბულბულის ხმით მოსაუბრე, მგალობელი, მთქმელი). იდიომური მნიშვნელობა: ტკბილმოუბარი.

იდიომის შემადგენლობაში, შუაში მონაცვლე სინონიმური, ან მსგავსი ტიპის და მნიშვნელობის სიტყვები: arkasına-ardına (უკან-ზურგში), ağzını-gözünü (პირი-თვალი), cehenneme-ateşe (ჯოჯობეთი-ცეცხლი) და სხვა.

რაც შეეხება რედუქცია-გავრცობის შემთხვევებს, თურქულშიც გვაქვს ამის მაგალითები: **(Üstünden) ağır bir yük kalktı** ((ზემოდან)

მძიმე ტვირთი მოშორდა) – ეშველა, ამოისუნთქა. ქართული შესატყვისია – *გულიდან ლოდი მოშორდა*.

თურქული იდიომების დიდი ნაწილი შესიტყვების ფორმისაა. მათ უმრავლესობაში სახელისა და ზმნის კომბინაციაა (მრავლად გვხვდება მასდარის ფორმით -mak, -mek). ზმნური იდიომების გვერდით არც ისე მრავლად გვხვდება სახელური იდიომებიც. არის გაორმაგების შემთხვევები, ანუ მოვლენა, როცა ერთი და იგივე სიტყვა სრულად, უმეტეს შემთხვევაში – ნაწილობრივ მეორდება. *abur cubur* – არეულ-დარეული, დომხალივით. გამოიყენება, უსარგებლო საკვებთან მიმართებით; *Abuk sabuk konulmak* – მოუფიქრებელი, დაულაგებელი, უაზრო საუბარი; *Dobra dobra söylemek* – პირდაპირ და ღიად ლაპარაკი;

ამრიგად, ქართულისგან განსხვავებით, თურქულ იდიომებში, ენის სპეციფიკიდან გამომდინარე, სიტყვათა რიგი პრაქტიკულად არ იცვლება, თუმცა იდიომებში ლექსემათა ჩანაცვლება შესაძლებელია, რაც ენის, როგორც სოციალური ინსტიტუტის განვითარებას უკავშირდება. თურქულში გამოიყოფა იდიომები, რომლებშიც ცვლილია პირველი და ბოლო სიტყვები. გვხვდება შუაში სიტყვების ჩანაცვლების შემთხვევებიც. რაც შეეხება რედუქცია-გავრცობის შემთხვევებს, თურქულშიც ამის მაგალითი მრავლადაა.

§ 3. ქართულ და თურქულ იდიომთა მორფოსინტაქსური ბუნება და შეპირისპირებითი ანალიზი

როგორც ცნობილია, გამოთქმის იდიომურობას განაპირობებს მისი მორფოსინტაქსური თავისებურებები, რაც თვალსაჩინოა უფრო ზმნურ იდიომებში. მართალია, ქართული და თურქული ენების გრამატიკული წყობა, სინტაქსური ბუნება განსხვავებულია, ქართული ზმნისთვის დამახასიათებელი ყველა გრამატიკული კატეგორია არ იძებნება თურქულში, მაგრამ მათი პარალელური ანალიზი საინტერესო ვარიაციებს გვიჩვენებს. თანაც, ასეთი შეპირისპირება საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ იდიომთა კროსლინგვისტური თავისებურებები და უცხოურ ენაზე (ამ შემთხვევაში თურქულზე) ტრანსფორმაციის შესაძლებლობები.

ქართულ ორკომპონენტთან სახელურ იდიომებში ვხვდებით როგორც მხოლოდ არსებითი სახელების კომბინაციას, ისე არსები-

თი სახელის კომბინაციას ზედსართავ, რიცხვით და ნაცვალსახელებთან. კომპონენტები გვევლინებიან მსაზღვრელ-საზღვრულის როლში. საზღვრული, რა თქმა უნდა, არსებითი სახელია სახელობით ბრუნვაში, მსაზღვრელი კი – არსებითი სახელის შემთხვევაში, ძირითადად, ნათესაობით ბრუნვაში.

არსებითი სახელი განსაზღვრავს სხვა კომპონენტებს და მათგან კონკრეტულ გრამატიკულ ფორმას ითხოვს.

- *ქვეყნის თვალი* – ძალიან კარგი, ყველას მოსაწონი.
- *ჯოჯობეთის მამზალა* – უმწო, შეუხედავი.

სახელური იდიომები საკმაოდ დიდ ჯგუფს შეადგენს თურქულშიც, სადაც საზღვრული აუცილებლად მოსდევს მსაზღვრელს. რიგითობა არ ირღვევა არც იდიომებში. ამასთან, ერთი ჯგუფის თურქულ სახელურ იდიომებში (არსებითი სახელი + არსებითი სახელი) მსაზღვრელი სახელობით ბრუნვაშია, ანუ წარმოდგენილია ფუძის სახით, საზღვრული კი წარმოდგენილია III პირის კუთვნილებითი სუფიქსით (II იზაფეთი). მეორე ჯგუფის იდიომებში კი, რომლებიც უფრო მრავლად გვხვდება, მსაზღვრელი ნათესაობით ბრუნვაშია, საზღვრულს კი დართული აქვს მესამე პირის კუთვნილებითი სუფიქსი (III იზაფეთი).

II იზაფეთის კონსტრუქციის სახელური იდიომები:

- *Cennet öküz-ü* (სამოთხის ხარი) – სუფთა გულის მქონე, მაგრამ სულელი ადამიანი. -ü არის III პირის კუთვნილებითი სუფიქსი.

III იზაფეთის კონსტრუქციის სახელური იდიომები:

- *Ciğer-im-in köşe-si* (ჩემი ფილტვის კუთხე) – ითქმება ძალიან ძვირფას და საყვარელ ადამიანზე. -im არის პირველი პირის კუთვნილებითი სუფიქსი, -in – ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანი, -si – III პირის კუთვნილებითი სუფიქსი.

რაც შეეხება ზმნურ იდიომებს, აქ საკვანძო სიტყვა, რომელსაც ერგებიან გამონათქვამის სხვა კომპონენტები და იღებენ მის შესაბამის გრამატიკულ კატეგორიას, რა თქმა უნდა, ზმნაა. ქართული ზმნა კი საკმაოდ რთულ და ფორმაცვალებად მეტყველების ნაწილს წარმოადგენს, რომელთანაც დაკავშირებულია ისეთი კატეგორიები, როგორებიცაა: კონტაქტი (შუალობითი, უშუალო), გვარი (მოქმედებითი, ვნებითი, საშუალო), ქცევა (სათავისო, სასხვისო, საარვისო), ასპექტი (სრული, უსრული), კილო (თხრობითი, ბრძანებითი), გარდამავლობა და დრო.

ქართულ ზმნურ გამონათქვამებში ყველაზე ჭარბადაა ორკომპონენტური იდიომები. ზმნასთან კომბინაციაში გვხვდება როგორც არსებითი სახელი (უმრავლესობა), ისე ზედსართავი, რიცხვითი და ნაცვალსახელები. ორკომპონენტური იდიომებში ძირითადად დაცულია სიტყვათა თანმიმდევრობა, ანუ ზმნა გვევლინება მეორე კომპონენტად, თუმცა არსებობს გამონაკლისებიც.

ზმნურ იდიომებში ზმნა გვევლინება როგორც მარტივი, ისე შედგენილი შემასმენლის სახით. ხშირია ინვერსიის შემთხვევები, როცა ქვემდებარე და დამატება – სუბიექტ-ობიექტი მონაცვლეობს. ზოგადად ცნობილია, რომ ზმნა მართავს სახელს ბრუნვაში, ხოლო სახელი მართავს ზმნას პირში. ამასთან, ქართულში ბრუნვებს სინტაქსური ფუნქციები გააჩნიათ. სწორედ ბრუნვებით იქმნება სინტაქსური კონსტრუქციები.

➤ **ცხვირი ჩამოუშვა** – მოიწყინა, დალონდა.

➤ **ცივმა ოფლმა დაასხა** – შეშინდა, შეძრწუნდა.

დაკვირვება ცხადყოფს, რომ ქართული ზმნური იდიომური გამოთქმების უმრავლესობა არ წარმოადგენს მყარ, გაქვავებულ კონსტრუქციას და ახასიათებს ფორმაცვალებადობა, რაც გამოწვეულია თავად ზმნის თავისებურებით.

იდიომების ყველაზე დიდი ჯგუფი თურქულშიც ზმნურია. მათ შორის უმრავლესობა არსებითი სახელისა და ზმნის კომბინაციაა. ლექსიკონებში ასეთი ტიპის გამოთქმები, ძირითადად მასდარის -mak/-mek ფორმით გვხვდება, თუმცა, ეს არ ნიშნავს, რომ წერითსა თუ ზეპირ მეტყველებაში ასე უცვლელად გამოიყენება. სწორედაც, პირიქით. ასეთ კონსტრუქციაში ზმნა ხშირად ცვალებადია დროის მიხედვით, სახელი კი დაირთავს შესაბამისი პირის ნიშნებს. მაგალითად:

➤ **Arkadan vurmak** (ზურგიდან დარტყმა) – შინაურისგან ფარული, მტრული მოქმედება, მუხანათობა, ღალატი (შდრ. ქართ.: ზურგში დანის ჩაცემა).

არსებობს შემთხვევები, როცა არსებითი სახელის ბრუნვის ნიშანი ან კუთვნილებითი სუფიქსი იდიომს სხვა შინაარსის მატარებელ იდიომად აქცევს. მაგალითად:

➤ **Baş-a çıkmak** (თავზე გასვლა) – დამღევა, თავის გართმევა.

➤ **Baş-ın-a çıkmak** (თავს გასვლა) – სხვისი მოთმინებითა და სიახლოვით ბოროტად სარგებლობა; გაკადნიერება.

ზოგიერთ შემთხვევაში, სინონიმური ან მნიშვნელობით ახლოს მდგომი სიტყვების ჩანაცვლება გამოთქმას ახალ იდიომურ მნიშვნელობას სძენს. მაგალითად:

- *başı çekmek* (თავის გაწევა) – საქმეში წინ წასვლა, ლიდერობა.
- *kafayı çekmek* (თავის გაწევა) – ბახუსის მიღება.

საინტერესოა, რომ ზოგჯერ ზმნის კატეგორიის, მაგალითად, ქცევის, ცვლილება გავლენას ახდენს იდიომურ მნიშვნელობაზე. ყველა ზმნა ყველა ქცევის ფორმით არ გვხვდება. ასევეა იდიომშიც:

- *რწყილს ატყავებს* – ყველაფერში სარგებელს ეძებს. ამ შემთხვევაში მხოლოდ საარვისო ფორმაა დასაშვები. „რწყილს იტყავებს“, ან „რწყილს უტყავებს“ მოკლებულია იდიომურობას.
- *ყელში ამოსვლა* – მობეზრება, მოყირჭება. ეს იდიომი სამივე ქცევის ფორმით გვხვდება: *ყელში ამომივიდა, ყელში ამოვიდა, ყელში ამოუვიდა*. რა თქმა უნდა, იდიომური მნიშვნელობა არც იცვლება და არც იკარგება.

რაც შეეხება ასპექტს. თანამედროვე ქართულში სრული ასპექტი იწარმოება ზმნისწინის დართვით. ამასთან, ზმნისწინების ვარიაცია, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, მოქმედებს იდიომის მნიშვნელობაზე და უკარგავს მას იდიომურობას, ზოგჯერ კი უცვლის იდიომურ მნიშვნელობას.

- *წელში გატება* – დაასუსტა, დააუძლურა (უმუშევრობამ). ამ იდიომში გა- ზმნისწინის გადა-თი ჩანაცვლებით ვიღებთ ახალ იდიომს: *წელში გადატება* – სასტიკად სცემა, მიბეგვა.

როგორც ირკვევა, უმრავლეს შემთხვევაში, უსრულასპექტიან ზმნურ იდიომს არ ეძებნება იმავე ლექსიკური შემადგენლობისა და იდიომური გაგების სრულასპექტიანი ფორმა და პირიქით.

იდიომების მორფოსინტაქსურ ბუნებაზე დაკვირვებამ, საკითხზე სამეცნიერო წრეებში გამოთქმული მოსაზრებების შეჯერებამ და ჩვენმა კვლევამ შესაძლებლობა მოგვცა, გავგეკეთებინა შემდეგი დასკვნა: მიუხედავად იმისა, ქართულ და თურქულ ენებში სჭარბობს ზმნური იდიომები, სახელების კომბინაციით (მათ შორის სახელზმნებიც) შედგენილი იდიომები წარმოადგენენ პირველად, უფრო მყარ და სტერეოტიპულ გამონათქვამებს, რომლებიც თანდათან, ცოცხალ მეტყველებაში „მოვიდნენ მოძრაობაში“, რის შედეგადაც მივიღეთ ზმნური იდიომები მთელი თავისი მრავალფეროვნებით.

თავი III. იდიომთა სემასიოლოგიური ანალიზი.

თანამედროვე იდიომები

§ 1. იდიომთა კლასიფიკაცია

კლასიფიკაცია საგანთა, მოვლენათა და ა.შ. რაიმე ნიშნით დაჯგუფებას გულისხმობს. იდიომებთან დაკავშირებით არსებობს კლასიფიკაციის სხვადასხვა მეთოდი. ვფიქრობთ, ყველაზე უფრო საინტერესოა და ჩვენი კვლევისთვის მნიშვნელოვანი, იდიომთა სისტემატიზაცია ლექსიკური თვალსაზრისით, ანუ იმის გათვალისწინებით, თუ რა სიტყვა მეორდება იდიომურ გამოთქმაში. ამ ნიშნის მიხედვით შეიძლება გამოვყოთ ასეთ სიტყვათა დიდი ჯგუფები, რომელთაგან ყველაზე მრავალრიცხოვანია სომატური (აღამიანის სხეულის ნაწილების სახელების შემცველი) იდიომები. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ასეთ იდიომებში სხეულის ცალკეული ნაწილი ძირითადად ერთსა და იმავე გრძნობებსა თუ თვისებებს უკავშირდება.

➤ **შუბლის ძარღვის გაწყვეტა** – უსირცხვილოდ, უნამუსოდ მოქცევა. თურქული ფორმის – *Alninin damari çatlamak* – პირდაპირი მნიშვნელობა, ასევე, შუბლის ძარღვის გაწყვეტაა, თუმცა იდიომურ გააზრებაში მას ქართულის შესატყვისი მნიშვნელობა არ გააჩნია. ის გამოიყენება წარმატების მისაღწევად ბევრი მუშაობის, მუყაითი შრომის მნიშვნელობით.

➤ ქართულში საკმაოდ გავრცელებული იდიომია: *ერთ ყურში შეუშვა და მეორიდან გაუშვა* – ნათქვამს ყურადღება არ მიაქცია, ანგარიში არ გაუწია, არად ჩააგდო. ამ იდიომის ანტონიმური მნიშვნელობის მატარებელია თურქული იდიომი: *Kulağına küpe olsun* (საყურედ გქონდეს) – უკვე მიღებული გამოცდილების, გაკვეთილის კარგად დამახსოვრება.

➤ **სისხლის აღება** – შურისძიება, მკვლელობისთვის სამაგიეროს გადახდა. შდრ.: *Kanıyla ödemek* (სისხლით გადახდა) ჩადენილი დანაშაულის, სასჯელის სიცოცხლით გადახდა.

აღამიანის სხეულის ცალკეულ ნაწილთან დაკავშირებული იდიომები თურქულში გამოხატავენ გარკვეულ გრძნობებს თუ თვისებებს. მაგალითად:

გულის შემცველი იდიომები უპირატესად გამოხატავენ სიხარულს, მწუხარებას, დეპრესიას, გმირობას, ვაჟკაცობას, შიშს...

მუხლი თურქულში უფრო ძალასა და ძლიერებასთან და მათ ანტონიმურ გაგებასთანაა დაკავშირებული.

თვალი – სიყვარული, სიხარული, დაფასება, შური.

ცხვირი და მკერდი – სიამაყე, ამპარტავნება, ეგოიზმი და ა.შ.

ფლორონიმული იდიომები.

- **თავზე კაკლის მტვრევა** – არაფრად მიჩნევა, აბუჩად აგდება, დამცირება. შდრ.: *Hor görmek (bakmak)* – ათვალწუნება.
- **ტყემალზე ზის** – არაფერი გაეგება, არაფერი იცის (რისამე შესახებ). ამ შინაარსის გამოსახატად თურქულში იყენებენ გამოთქმას – *Kara cahil* (შავი უმეცარი).

ზოონიმური (ცხოველთა სახელების შემცველი) იდიომები:

- **გველის ხერელში გაძრომა** – მიზნის (უმთავრესად სამარცხვინოს, ბოროტის) მისაღწევად ყოველი ღონის ხმარება.
 - **მგლის მუხლის მოზმა** – მარდად, დაულაღავად სიარული.
- ნუმერაციული (რიცხვი სახელების შემცველი) იდიომები:**
- **ერთ პირზე დგომა** – შეთანხმებულად მოქმედება;
 - **მეშვიდე ცას ეწია** – ძალიან გაუხარდა.

თითოეულ კულტურას აქვს სამყაროს საკუთარი სურათი, რომელშიც **ფერს** დიდი დატვირთვა აქვს. თეთრი ფერი სიწმინდისა და უმანკოების სინონიმია ბევრ ენაში, მათ შორის თურქულშიც.

- **ak yüze** (თეთრი სახით) – სუფთა სინდისით;
- **beyaza çıkmak** (თეთრად/სუფთად გამოსვლა) – საკუთარი უბრალოების, უდანაშაულობის დამტკიცება;

თურქულში ხშირადაა გამოყენებული სახე, რადგანაც თურქისთვის სულის სარკე სახეა, რასაც კარგად ადასტურებს თურქული ანდაზა – *yüz kalbin aynasıdır* (სახე გულის სარკეა).

თეთრ ფერს ქართულშიც აქვს დადებითის, პოზიტიურის მნიშვნელობა და ამ კუთხითაც უპირისპირდება შავს, რომელიც გამოიყენება ნეგატიურ კონტექსტში:

- **Kara yüzlü** (შავი სახით) – უპატიოსნო, უსირცხვილო;
- **kara bulut gibi** (შავი ღრუბელივით) – პირქუში ადამიანი.

წითელი თურქებისთვის წმინდა, მაგიური ფერია. მათი დროშაც თავისუფლებისთვის დაღვრილი სისხლის სიმბოლოა. ლურჯს და ცისფერსაც თურქულში დადებითი მნიშვნელობა აქვს. თურქებს სჯერათ, რომ ლურჯი თვალი მათ უბედურებისაგან იცავს.

➤ *mavi boncuk dağıtmak* (ლურჯი მძივების დარიგება) – ბევრი ადამიანისადმი სიყვარულის გამოვლენა.

➤ *kırmızı dipli mumla davet etmek* (წითელძირიანი სანთლით მოპატულება) – ვინმეს მისვლაზე დაჟინებით თხოვნა, ხვეწნა.

როგორც ქართულში, თურქულშიც ბევრია ფლორო-ზოონიმური იდიომები. ზოგიერთი მათგანი სიტყვასიტყვით მეორდება ქართულში და სხვა ენებშიც. მაგ.: *Çetin ceviz – კერკეტი კაკალი – крепкий орешек – A hard nut to crack.*

➤ *Attan inip eşeğe binmek* (ცხენიდან ვირზე გადაჯდომა) – პირობების, მდგომარეობის გაუარესება. შდრ.: *ბედაურიდან ჩამოვხტი, ვირზე შევჯექით.* ორივე ენაში ცხენი სიმდიდრის, მაღალი სოციალური მდგომარეობის, ვირი კი სიჯიუტის, სიღარიბის და დაბალი სოციალური სტატუსის სიმბოლოა.

საინტერესოა, რომ წყალთან დაკავშირებული ფრაზეოლოგიზმების/იდიომების ნახევარზე მეტს ცუდი/უარყოფითი მნიშვნელობა გააჩნია. ალბათ, არ შეეცდებით თუ ვიტყვით, რომ წყალი, ერთი მხრივ სიცოცხლესთან, ენერგიასთან ასოცირდება, მეორე მხრივ, კი – წყალდიდობა-წარღვნასთან. ამდენად, ნეგატიური შინაარსის მქონე წყალთან დაკავშირებული იდიომების მრავლად არსებობა ზოგადად არაა გასაკვირი. საინტერესო ისაა, რომ ასეთი იდიომების ნაწილი როგორც ლექსიკური, ისე სემანტიკური თვალსაზრისით მსგავსია ქართულსა და თურქულში ენებში, მაგალითად:

➤ *Su götürmez // წყალი არ გაუფა* – ნამდვილია, უქვევლია.

➤ *Suya salmak // წყალში გადაყრა* – უსარგებლოდ დაკარგვა, დაღუპვა; არდაფასება (ამაგისა, სიკეთისა...).

➤ *Suyu bulandırmak // წყლის ამღვრევა* – განზრახ შფოთის, არეულობის გამოწვევა, მდგომარეობის გამწვავება.

რა თქმა უნდა, ამ ულევ საბადოში სხვა ბევრი კონცეპტის, კლასიფიკაციის სისტემის შემოთავაზებაა შესაძლებელი, მაგრამ გარკვეული დასკვნის გაკეთება აქ უკვე წარმოდგენილი მასალიდანაც შეუძლებელია. როგორც ირკვევა, ქართული და თურქული იდიომები საინტერესო კავშირებს გვიჩვენებს, ცალკეულ შემთხვევაში იდიომები და მათით გამოხატული აზრი მეორდება სიტყვასიტყვით. ლექსიკური თვალსაზრისით იდიომთა კლასიფიკაცია ნათლად აჩვენებს როგორც ქართული, ისე თურქული იდიომების სიმდიდრესა და მრავალფეროვნებას.

§ 2. კონცეპტები ქართულ და თურქულ იდიომებში

ენა ეროვნული და კულტურული იდენტობის ერთ-ერთი ძირითადი მარკერია. უდავოა, რომ ენები და კულტურები მრავალფეროვანია. არც ერთი ენა ზუსტად არ ითარგმნება მეორე ენაზე. ადამიანის ცნობიერებაში არსებული კონცეპტუალური სფერო ცვლადია დროსა და სივრცეში. იგი გაცილებით უფრო მოცულობითი ნაწილია, ვიდრე მისი ის ნაწილი, რომელიც გამოხატულია ენობრივი საშუალებებით.

კონცეპტის, როგორც ლინგვოკულტურული ერთეულის შექმნას უზრუნველყოფს ადამიანის ცოდნის, გამოცდილებისა და დაკვირვების უნარი, გატარებული რეტროსპექტული აზროვნებისა და ეროვნული ცნობიერების პრიზმაში. ეს განსაკუთრებით თვალშისაცემია იდიომებში არსებულ კონცეპტებზე, რადგან სწორედ მათში ჩანს ხალხის ისტორიისა და კულტურის კავშირი.

ჩვენ ქართულ იდიომთა სტრუქტურაში გამოვყავით **ზომა-წონის, დროისა და სივრცის სემანტიკის** შემცველი იდიომური გამოთქმები, რომელთა კონცეპტუალური ანალიზი არსად შეგვხვდებოდა. ვნახოთ, თუ როგორაა გააზრებული ის ქართულ იდიომებში.

გასაგებია, რომ ერთი და საკმაოდ დიდი ჯგუფი დროის სემანტიკის შემცველი იდიომებისა ფორმირებულია დროსთან დაკავშირებული სიტყვებით: დღე, დრო, ჟამი, გუშინ, დღეს, ხვალ და ა.შ., თუმცა, როგორც წესი, არ მეორდება იდიომურ მნიშვნელობაში. მაგალითად:

- *ადამის ჟამის // ადამის ხნის* – ძველის-ძველი, დიდი ხნის, ძალზე მოხუცი; ძველებური.
- *ალილო და ხვალეო* – ამასაც მალე ვნახავთ, ესეც მალე გამოჩნდება (ალილო ძველისძველი სიმღერაა, რომელსაც შობის წინა ღამეს მისალოცად კარდაკარ სიარულის დროს ასრულებდნენ).
- *გრძელი დღე არა აქვს // დიდი დღე არა აქვს* – დიდხანს ვერ იცოცხლებს, მალე მოეღება ბოლო.
- *დღეები დათვლილია (ვისიმე, რისამე)* – (ვისიმე, რისამე) აღსასრული მოახლოებულია, მალე მოკვდება, დიდხანს ვერ იცოცხლებს (ვინმე).
- *თავის დღეში* – არასდროს, ვერასდროს; მუდამ, ყოველთვის.
- *ჟამი დარეკავს* – დრო დადგება და სხვა.

ქართულ ცოცხალ მეტყველებაში ისეთი იდიომებიც გვხვდება, რომელთა ლექსიკურ შემადგენლობაში „დრო“ არ იკვეთება, მაგრამ გამოთქმას დროის გაგება აქვს. ამ კატეგორიის იდიომებში სჭარბობს სომატური და ზოონიმიური კომპონენტი. მაგალითად:

- *არც აცივა, არც აცხელა* – სწრაფად, ანაზღადად, დაუყონებლივ ჩაიდინა (რამე).
- *თვალის დახამხამებაში* – უცბად, სწრაფად, მყის, ელვის სისწრაფით.
- *სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე* – სანამ ცოცხალია, სიკვდილამდე, ვიდრე ძალ-ღონე შესწევს.
- *როცა ვირი ხეზე ავა* – დიდი ხნის შემდეგ, არასოდეს რაც შეეხება „სივრცეს“, მისი გამოხატვა იდიომებით ნაკლებად გვხვდება, თუმცა, რამდენიმე მაგალითის მოყვანა მაინც შეიძლება:
 - *თავვი კუდს ვერ მოიბრუნებს* – სივიწროვება, გასანძრევი ადგილი არ არის
 - *ცხრა მთას იქით* – ძალიან შორს.
 - *კამარის შეკვრა* – მაღლა ახტომა და შორს დაშვება; ფრენით ნახევარწრის გაკეთება.

დროსა და სივრცესთან მეტ-ნაკლებად დაკავშირებული კატეგორიებია **ზომა** და **წონა**. როგორც ირკვევა, ქართულში პირველის სემანტიკის შემცველი იდიომები სჭარბობს. გვხვდება როგორც სახელური, ისე ზმნური იდიომები:

- *დედამიწას არ ასცილებია* – ძალიან პატარაა
- *ერთი მუჭა* – ძლიერ ცოტა, პატარა.
- *თავზე საყრელი* – ძალიან ბევრი, უხვად.
- *წრეს გადასული* – გადაჭარბებული, საზღვარს გადასული.

თურქულ იდიომებშიც დროის გამოხატვა ხდება როგორც დროსთან დაკავშირებული ლექსემების, ისე განსხვავებული სიტყვების გამოყენებით, რომელთა შორის ჭარბობს სომატური და ნაწილობრივ გაორმაგებული ელემენტები:

- *Zamanı avlamak* (დროის მონადირება) – ხელსაყრელი დროის პოვნა.
- *Bugün yarın* (დღეს ხვალ) – ერთ ორ დღეში.
- *Çat pat* – ზოგჯერ, არადროულად, შეუფერებლად.
- *Er geç* – ადრე თუ გვიან, ყოველთვის, აუცილებლად.

- ***Palas pandiras*** – სწრაფად, მომზადების გარეშე, დაუყოვნებლივ.

თურქულში სიჩქარის-სისწრაფის სემანტიკის შემცველი ძალიან ბევრი იდიომია, რასაც მათი ცხოვრების წესიდან გამომდინარე, შეიძლება ლოგიკური ახსნაც მოვუძებნოთ: სწორედ ასეთი სწრაფი მოქმედებებით, მოუთმენლობით მიაღწიეს თურქულმა ტომებმა დიდ წარმატებას და საკმაოდ ვრცელ არეალს დაეპატრონენ, განსაკუთრებით შუა და მცირე აზიაში.

ზომა-წონის აღმნიშვნელი თურქული იდიომები:

- ***Devede kulak*** (აქლემში ყური) – მთლიანთან შედარებით პაწაწინა ნაწილი, ძალიან ცოტა.
- ***Eşek kadar*** (ვირივით, ვირისხელა) – დიდი, მსუქანი, ძალიან განვითარებული.
- ***Ölçüyü kaçırmak*** (ზომის გაქცევა) – ზომიერების დაკარგვა, გადამეტება.

დამოწმებული ემპირიული მასალის საფუძველზე შეიძლება ვთქვათ, რომ დრო-სივრცისა და ზომა-წონის სემანტიკის შემცველი გამოთქმები, იდიომთა ჯგუფებს შორის რაოდენობრივად შეიძლება მოწინავე არაა, მაგრამ არც უკანასკნელ პოზიციებს იჭერს. ასეთი ტიპის იდიომები გარკვეულ კავშირებს გვიჩვენებს ქართულსა და თურქულში, თუმცა, უმრავლესობა მაინც ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებული ჩანს.

§ 3. უნივერსალები ქართულსა და თურქულში

ენისა და მისი მატარებელი ხალხის ეროვნული და კულტურული ღირებულებები, აზროვნების თავისებურებები ყველაზე ნათლად აისახება ხალხურ გამოთქმებში, ანდაზებში და მათ შორის, იდიომებშიც. საინტერესოა, რომ ხალხები, რომელთაც აქვთ სრულიად განსხვავებული ენები, ეთნიკური ცნობიერებები და კულტურები, ზოგჯერ გარემომცველ სამყაროს და მოვლენებს აღიქვამენ ერთნაირად, ხშირად იყენებენ კონცეპტუალური აზროვნების ერთსა და იმავე სისტემას, ანუ ისინი ქმნიან აზროვნების სტერეოტიპულ მოდელებს, რომლებიც ემყარება სამყაროს შემეცნების პროცესში მიღებულ გამოცდილებას.

ზემოთ, იდიომების კლასიფიკაციაზე საუბრისას, მივანიშნეთ ქართულსა და თურქულში ფორმითა და შინაარსით მსგავსი იდი-

ომების გარკვეული რაოდენობით არსებობაზე. რა შეიძლება იყოს ამის მიზეზი? ვფიქრობთ, აზროვნების სწორედ ზემოაღნიშნული მოდელის გათვალისწინებით არ შეიძლება იმის გამორიცხვა, რომ ერთნაირი შემადგენლობისა და მნიშვნელობის იდიომები, გარკვეულ ფიზიკურ თუ სხვა სახის მახასიათებლებზე დაყრდნობით, ცალკეულ ენაში, რაღაც დოზით, დამოუკიდებლად აღმოცენებულიყო. გასათვალისწინებელია, ასევე, საუკუნეთა მანძილზე მეზობლობით შექმნილი სოციოკულტურული გარემოს ზეგავლენა და პირდაპირი თარგმნის შესაძლებლობაც.

ისეთ შემთხვევაში, როცა ცალკეული იდიომის ნასესხობაზეა საუბარი, ბუნებრივად ჩნდება კითხვა, რომელი ენიდან რომელზე წარიმართა ეს პროცესი? რა თქმა უნდა, დროის გადასახედიდან ძალიან რთულია ამის გარკვევა, მაგრამ რაკი ენამ და მისმა მატარებელმა ხალხმა მიიღო და გაითავისა, იგი შეიძლება უკვე იმ კულტურის ნაწილადაც მივიჩნიოთ.

ქვემოთ ჩვენ შევეცადეთ წარმოგვედგინა ლექსიკური შემადგენლობითა და მნიშვნელობით ერთნაირი იდიომები ქართულსა და თურქულში, რათა გარკვეული წარმოდგენა შეგვექმნა ამ ორი ერისათვის საერთო იდიომურ ბაზაზე. როგორც მოსალოდნელი იყო, ჭარბობს სომატური იდიომები.

- *ათასში ერთხელ – binde bir* – ძალზე იშვიათად.
- *გასაღები მოუძებნა – anahtarı buldı* – ვითარებაში გაერკვა, მძიმე მდგომარეობას თავი დააღწია.
- *გონება აერია – aklı karıştı* – დაიბნა, გაოცდა.
- *გულმა გაუწია – gönlü çekti* – სურვილი აღემრა, მოეწონა.
- *პირი იცვალა – ağzını değiştirdi* – პირობა დაარღვია.
- *პირი ღია დარჩა – ağzı açık kaldı* – გაოცდა, გაიკვირვა.
- *ენა წაიგრძელა – dilini uzattı* – ზედმეტი ილაპარაკა, იყბედა.
- *თავს არ იღებს – başını kaldırmaz* – შეუსვენებლად შრომობს.
- *თვალები გადაუტრიალდა – gözleri döndü* – გაბრაზდა.
- *ხელი აღმართა – elini kaldırdı* – სცემა.
- *ფეხები გაფშოკა – ayaklarını dikti* – მოკვდა.
- *ფეხებში ჩაუვარდა – ayağına düştü* – ეხვეწა, ემუდარა.
- *მუხლები მოეკვეთა – dizleri kesildi* – ფეხზე დგომის (სიარულის) უნარი წაერთვა.
- *მუხლი მოიყარა – diz çöktü* – დაიჩოქა, დანებდა.

- *ზურგი შეაქცია – arkasını çevirdi* – უარყო, განუდგა, მიატოვა.
- *სული ეშმაკს მიჰყიდა – canını şeytana sattı* – გაბოროტდა, ავ გზას დაადგა.
- *სისხლი უდუღს – kanı kaynar* – დაუდგრომელია, მოუსვენარი.
- *დღეებს ითვლის – günleri sayar* – სიკვდილის პირასაა.
- *სუნი აუციდა – kokusu çıktı* – (რაიმე საიდუმლო) გამჟღავნდა.
- *ტალახს ესვრის – çamuru atar* – არცხვენს, ამცირებს, ავტორიტეტს უფუჭებს.
- *ქაღალაზე დარჩა – kağıt üzerinde kaldı* – არ შესრულდა.
- *დუშაში გააგორა – duşta attı* – უცებ დიდ წარმატებას მიაღწია.
- *რომც გასკდეს და გაიგლიჯოს – çatlasa da patlasa da* – რაც არ უნდა დაემართოს, როგორი წინააღმდეგიც არ უნდა იყოს.

რა თქმა უნდა, ამით არ ამოიწურება ლექსიკური შემადგენლობითა და მნიშვნელობით ერთნაირი იდიომები ქართულსა და თურქულში, თუმცა, უკვე წარმოდგენილი მასალა გვიქმნის გარკვეულ წარმოდგენას იმ მდიდარ ლექსიკურ ფონდზე, რომლითაც ფორმირდება იდიომთა საერთო ბაზა. ფაქტია, რომ ამ ბაზაში წამყვანი ადგილი ისევ და ისევ სომატურ იდიომებს უჭირავს.

§ 4. იდიომები თანამედროვე პოლიტიკურ დისკურსში

საქართველოში 30 წელზე მეტია პოლიტიკური ცხოვრება დულს. საბჭოთა ტოტალიტარული სისტემიდან გამოსულებმა ერთიანად ამოვიღეთ ხმა და გვეხება თუ არ გვეხება, წარმოდგენა გავქვს თუ არა, აზრებს ვაფრქვევთ, ვაკრიტიკებთ ყველას და ყველაფერს. ფაქტია, საქართველოში პოლიტიკასა და ფეხბურთში ყველა „ერკვევა“, თანაც სხვაზე უკეთ.

2020 წლის დასაწყისიდან პოლიტიკურ ბატალიებს ახალი მოთამაშე შეემატა 19-ნომრიანი მაისურით. კოვიდპანდემიამ საზოგადოებრივი აქტივობა შეანელა, მაგრამ მუხტი ვერ ჩააქრო და როცა ოდნავ გასაქანი მოგვეცა, ისევ შევძახეთ ომახიანი მრავალხმიანი. ასეთ პაექრობაში, ჩვენში, განსაკუთრებით აზრის სისხარტე, სიტყვაკაზმულობა, მჭევრმეტყველება ფასობს, ამიტომაც ჩვენთვის საინტერესო გამონათქვამები, მასმედიის საშუალებებში, არც თუ ისე იშვიათად გვხვდება.

ჩვენ შევკრიბეთ ბოლო პერიოდში პოლიტიკურ დისკურსში მეტ-ნაკლები სიხშირით გამოყენებული იდიომები, რომელთა შორის განახლებული ვარიანტებიც გვხვდება. თვალის ერთი გადავლებაც საკმარისია, დავინახოთ, რომ მათი უმრავლესობა უარყოფითი კონოტაციის მატარებელია, რაც, სამწუხაროდ, დღევანდელი რეალობიდან გამომდინარე, არცაა გასაკვირი. არის თუ არა ნეგატივზე ორიენტირებული პოლიტიკა საზოგადოების დაკვეთა, ეს ცალკე საკითხია, მაგრამ ფაქტია, ამ ეტაპზე იგი უფრო სარფიანად იყიდება. იმედს გამოვთქვამთ, რომ მომავალში როგორც პოლიტიკურ, ისე სოციალურ ცხოვრებას უფრო მეტად პოზიტიური ელფერი მიეცემა.

იდიომები ძირითადად ორ და სამწევრიანებია, უმეტესად სახელური და ზმნური შესიტყვებებით. შედარებით მწირია ზედსართავები და მიმღეობები.

- **მაგიდის აყირავება** – მოლაპარაკებების ჩაშლა, ან ჩაშლის მცდელობა.
- **საცივში თავის ჩარგვა** – საახალწლო ეიფორიაში ყოფნა.
- **პოლიტიკურ საფლავეში ჩაყოლა** – ბოლომდე მინდობა.
- **კულის მოქნევა** – ერთხელ კიდევ წინანდებურად მოქცევა, ცუდი, არასასიამოვნო რამის ჩადენა.
- **ორკესტრირებული შეტევა** – ყველა მხრიდან შეთანხმებულად მოქმედება.
- **წითელი ნაჭრის ფრიალი** – გამოწვევა, გაღიზიანება.
- **სასარგებლო ბრიყვი // იდიოტი** – პირი, რომელიც შეგნებულად თუ შეუგნებლად სხვის თამაშს თამაშობს.
- **გადამწიფებული თინეიჯერი** – მუდმივად საკუთარი თავის უპირატესობის განცდა და საზოგადოებისათვის ჩვენება.
- **პროვინციული სპექტაკლი** – ყავლგასული, ათასჯერ ნანახი.
- **გაბერილი ბუშტი** – ძალიან მყიფე რეპუტაციის, სხვაზე დამოკიდებული.

სულ ახლახანს ჩვენს მეტყველებაში დამკვიდრდა და, ალბათ, მეხსიერებას დიდხანს შემორჩება ისეთი შესიტყვებები, რომლებიც, მართალია, იდიომებს არ წარმოადგენენ, მაგრამ კარგად ასახავენ უახლეს წარსულში კოვიდ პანდემიით გამოწვეულ ვითარებას ქვეყანაში და მათი ნაწილის რაღაც ფორმით შემდგომი იდიომიზაცია თავისუფლად შესაძლებელია:

ახალი კლასტერი; კონტაქტის კონტაქტი; თვითიზოლაციაში გადასვლა; კოვიდ სალამი; საწოლონდის მობილიზაცია; ლოქდაუნის გამოცხადება; თერმოსკრინინგი და მრავალი სხვა...

ახლა განვიხილოთ თურქულ მედიასივრცეში დადასტურებული და თურქ სახელმწიფო მოხელეთა თუ სხვა პოლიტიკოსთა მხრიდან გამოყენებული იდიომები. როგორც აღმოჩნდა, ნეგატიური კონტექსტის შემცველი იდიომები არც მათთვისაა იშვიათობა.

- **Çamur atmak** (ტალახის სროლა) – ვინმეს შერცხვენა, გამავება, სიბინძურის დაბრალება.
- **şehadet şerbeti içmek** (წამებულის შარბათის დაღვევა) – სამშობლოსათვის თავდადება, თავგანწირვა, გარდაცვალება.
- **Etekleri zil çalmak** (კალთების ზარის რეკვა) – ძალიან ბედნიერად, სწორ გზაზე ყოფნა.
- **Ağziyla Kuş Tutsa...** (პირით ჩიტი რომც დაიჭიროს) – რაც არ უნდა მოინდომოს, რაც არ უნდა გააკეთოს, მაინც...
- **ayaklar altında kalmak // ayaklar altında almak** (ფეხქვეშ მოქცევა, გათელვა) – უგულვებელყოფა, დარღვევა.
- **eteklerdeki taşlar dökmek** (კალთებზე ქვების დაღვრა) – მანამდე გაუმხელელის თქმა, ყველაფრის ახსნა.
- **Pamuk ipliğine bağlı olmak** (ბამბის ძაფით მიბმული) – ხანმოკლე, დროებითი გამოსავალი.
- **Kargayı bülbül diye satmak** (ყვავის ბულბულად გაყიდვა) – ცუდის კარგად გასაღება, მოტყუება.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის საფუძველზე შეიძლება ვთქვათ, რომ იდიომების წარმოშობა-განახლება მუდმივი პროცესია და მისი ბიძგი და საფუძველი, მწვავე პოლიტიკურ ვითარებასთან ერთად, შეიძლება გახდეს ყოფითი ცხოვრების სხვა მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი ასპექტებიც. რა თქმა უნდა, ყველა გამოთქმა იდიომად ვერ იქცევა, იდიომთა გამოყენების სიხშირეც არ იქნება ერთნაირი, ამას საზოგადოება თავად წყვეტს და არჩევს ისეთ „მარგალიტებს“, რომლებიც ყველაზე უკეთ გამოხატავენ კონკრეტულ სიტუაციაში მის სულიერ მდგომარეობას.

დასკვნაში თავმოყრილია კვლევის ყველა ის შედეგი, რომელიც მიღებულია შესაბამისი საკითხების განხილვისას და წარმოდგენილი თითოეული ქვეთავის ბოლოს.

ანა ახალაძის ბიბლიოგრაფია:

ა) კონფერენციაში მონაწილეობა

1. ქართველური ენათმეცნიერების მიმართულების მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა კონფერენცია, XIII, ქუთაისი, 2021 წლის 20 თებერვალი.

მოხსენების თემა: ქართულ და თურქულ საერთო სემანტიკის იდიომთა სტრუქტურა.

ბ) გამოქვეყნებული სამეცნიერო ნაშრომები:

1. იდიომის რაობისათვის დასავლეთევროპულ, ქართულ და თურქულ ენათმეცნიერებაში, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მოამბე, 2 (16), ქუთაისი, 2020, გვ. 52-61.
2. იდიომთა და ფრაზეოლოგიზმთა გამიჯვნისათვის, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აჭარის არ რეგიონული სამეცნიერო ცენტრის შრომები, VI, ბათუმი, 2020, გვ. 175-181.
3. მსგავსი სემანტიკის მქონე იდიომთა სტრუქტურა ქართულსა და თურქულში, აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე, IV, ბათუმი, 2021, გვ. 179-189.

Batumi Shota Rustaveli State University
Faculty of Humanities
Department of Georgian Philology

Ana Akhaladze

Idiomatic Expressions
In Georgian and Turkish Languages

Field of study: Linguistics

Annotation

of the dissertation submitted to gain the Academic
Degree of Doctor of Philology

Batumi – 2021

The defense of the dissertation will take place **on December 29, 2021, at 17:00 p.m.**, at the meeting of Dissertation Board of the Faculty of Humanities of BSU.

Address: Batumi Shota Rustaveli State University, 35 Ninoshvili Str., auditorium №37.

Dissertation work is available at the library of BSU, as well as on the website of the University (www.bsu.edu.ge).

The work is done in the Department of Georgian Philology of the Faculty of Humanities of BSU.

Scientific Advisers:

Maia Kikvadze, BSU Professor

Lile Tandilava, BSU Associate Professor

Appraisers:

Levan Khalvashi, BSU Associate Professor

Nana Tsetskhladze, BSU Associate Professor;

Giga Kamushadze, Associate Professor of Akaki Tsereteli

State University

Secretary of the Dissertation Board

Natela Phartenadze, BSU Associate Professor

Actuality of the research topic. The value of any language, among many other factors, is due to the variety of figurative expressions, including idioms. In this respect, the Georgian language is really special, because in the literary language as well as in everyday speech we encounter such lexical structures that cannot be understood or translated word for word. The same can be said for Turkish language. In our neighboring country, it is also a sign of refined speech - to convey thought through idioms, to give some emotionality and expressiveness to phrases.

It should be noted that idioms are often born on national ground and are characterized by the peculiarities of the existence and thinking of a particular people. Consequently, it is possible to form a certain idea of the peculiarities of the history, culture or worldview of the nation. At the same time, the similarities characterizing the idioms of different languages, in our case Georgian and Turkish, are also significant. Strong relationship with the Turkish speaking world has also contributed to the development of our languages and an increase in vocabulary. This relationship is reflected in idioms that show an interesting transition in the Georgian and Turkish languages.

It should also be noted that in the Turkish-Georgian phraseological dictionary, published by Mamulia (2006), which contains many idioms, out of 2,300 expressions, more than 40 percent have similarities both in lexical components and in semantic meaning. It is clear that the set of idioms in these languages is much larger, and therefore it would be incorrect to generalize these observations, but the presence of a number of common, similar idioms in the Georgian and Turkish languages is interesting in itself.

It is safe to say that linguocultural and sociolinguistic studies are the most widespread in the world today, most of which are connected with the study of idioms and phraseologies. The history, existence, culture, modern reality of different ethnic groups are clearly visible here. This is what determines the relevance and scientific value of the dissertation. Studying the problem is also important regarding that the Republic of Turkey is a friend and strategic partner of Georgia, therefore, in our countries there is a growing interest in the study of history, culture, including each other's languages. Taking all this into account, we consider it necessary to properly analyze the issue and bring it up for broader consideration.

Goals and objectives of the study. Niko Marr wrote: *"Everything that can be expressed in any language on Earth can be expressed in Georgian. There is no such thought in any language of Russia or Western Europe, which would not be fully expressed by a Georgian and poured into an art form"*. The presented dissertation, to some extent, is devoted to the study of the internal and external nature of thoughts "poured into an art form."

We seek to present to the scientific community our interpretation of a very important problem that has been studied and discussed many times in different languages, from different sides. In particular, the subject of our research is those figurative expressions that have been formed for centuries in the Georgian and Turkish languages and do not have a direct, literal understanding. One of the most important and, one might say, controversial among such figurative phrases is idioms.

Our goal is to study idiomatic expressions in Georgian and Turkish - using appropriate materials, based on relevant literature and research existing today, in order to present a comparative interpretation of the idioms of two geographically neighboring nations; reveal the nature of the idiom, the stages of its development, bring to the fore the morphological, syntactic and semasiological analysis of idioms. Of course, modern idioms cannot be neglected. To achieve the above goals, we naturally set certain tasks that made it easier for us to conduct research. First of all, we must distinguish between idioms and phraseologies, because, in addition to the great similarities, there are also distinctive features between them. At the same time, in parallel, one should consider the origin and development of Georgian and Turkish idioms, their structure, morphosyntactic nature, and their classification.

The scientific novelty of the dissertation. Despite the fact that a number of scientific works and dissertations were devoted to the study of idioms, separate concepts, language transitions in different languages, a comparative analysis of Georgian and Turkish idioms, both in terms of structure and in terms of semantic nature, has not been done. Thus, we have tried to make some contributions and fill in some of the gaps.

We consider it equally important to discuss completely new idioms used in the modern Internet space and in Georgian and Turkish political discourse.

The methodological basis of the research topic is determined by the goals and objectives, which are based on the typological, semasiological

analysis of Georgian and Turkish idioms, the lexical level of the constituent components of idioms. This dissertation uses a widely used and recognized methodology in the scientific field, which includes a combination of inductive and deductive methods, observations and empirical approaches.

It should also be noted that in the process of working on a thesis at certain stages, it became necessary to use different research methods or to alternate them. From the very beginning, we began to collect and organize materials. Naturally, this refers to both Georgian and Turkish idioms. In the next step, we compared and analyzed the empirical materials, exploring the relationships between them. Finally, we made appropriate conclusions based on the interpretation of the results obtained.

The theoretical and practical significance of the research. The research is mainly based on monographs, theoretical textbooks, publications, other scientific literature, widespread in Georgian and foreign (Turkish, English, Russian) scientific societies, which helped us to study the problem deeper, to identify similar and different opinions of scientists interested in studying the idiom. This is the theoretical value of the dissertation.

Due to the wide interest of the studied subject, the practical purpose of the dissertation is no less important. We think that the empirical materials and research results will be interesting and acceptable from the point of view of linguistic typology. They can be used in several areas: cultural linguistics, ethnolinguistics and translation. Our dissertation will help undergraduate, graduate or doctoral students interested in studying idioms.

The history of the study of the issue. It is noteworthy that the study of phraseological units, in particular idioms, has a long history. Today idioms are a separate area of linguistics that originated in the last century. Research in this area began in the West, which set the tone for the study of the problem in other countries, including Georgia.

The British scientist W. McMordie began to study idioms, he was one of the first to describe this phraseological unit in a textbook published at the beginning of the last century in Cambridge. F. Vizetelly and L. De Bekker followed in his footsteps. They tried to investigate this issue thoroughly. .

An important work in the field of idioms belongs to M. Roberts, who tried to present the socio-cultural aspects. For him, the value of the language was determined by the variety of idiomatic expressions. Consequently, he considered Ancient Greek to be a special language among others. American

scientist C. Hockett went further and gave us a typological classification of idioms.

In the 70s of the past century, A. Makkai's article on the structure of the English idiom was published, in which he outlined the criteria for defining idioms. Of course, research continued over the following decades and it still continues.

Idiomatic expressions were widely studied in the Soviet Union. Among Soviet linguists, the merit of V. Vinogradov should be noted, his theory and classification of the idiomatic expressions turned out to be one of the most viable. A. Molotkov, V. Telia and others were studying Russian phraseology.

At the same time, Georgian linguists have also expressed their valuable opinions in this area. T. Sakhokia was one of the first to discuss idioms in his work in 1938 – *Figurative words and expressions in the "Knight in the Panther's Skin"*. Later, the same author published a three-volume lexicographic book devoted to figurative expressions. The fundamental work of A. Takaishvili, published in 1961 in the form of a book, which summarizes previously existing opinions or theories in this direction and provides an analysis of phraseological units in different categories, is devoted to the study of phraseological issues.

A. Oniani, Sh. Afridonidze, T. Gamkrelidze, and others have done a great job of researching the Georgian idioms and studying separate issues. Recently, interesting dissertations have been defended by I. Lobzhanidze, I. Rusadze, N. Zaalishvili; not to mention the Monograph by N. Tsetskhladze – *Aspects of Phraseological Research* (Tbilisi, 2018), which presents the semantic, grammatical, semasiological, stylistic-connotative, pragmatic results of the research. The monograph pays special attention to its linguistic value. The problems of translation of phraseological variants are also discussed in the context of intercultural dialogue.

The study of idioms in Turkish linguistics is mainly connected with figurative expressions and proverb-aphorisms. The word “idiom” itself is used less frequently. The Turkish word ‘*Deyim*’, which appeared in the 1930s-1940s, is used to refer to both idioms and phraseological units in general.

Among the Turkish authors who have done some work in terms of the definition of the idiom, its structure, morphosyntactic and semasiological

research, O. Aksoy should be distinguished, who in his lexicographic work gave us a description of the idiom with its peculiarities and structures.

An interesting study on the nature of idioms belongs to D. Aksan, A. Par, L. Uzun, A. Sinan, and others, whose views are presented below while discussing the relevant issues.

Scientific articles have been devoted to Turkish idioms, the problems of their translation, Turkish-Georgian synonymous phraseology, and their linguocultural peculiarities by Georgian Researchers M. Kikvadze, L. Tandilava, M. Khakhutishvili, N. Tsetskhladze, L. Chkonia.

Familiarizing with the works of the above mentioned authors and many other authors gave us the opportunity to comprehend the specifics of the idiom in both Georgian and Turkish reality and formulate our vision in this direction.

Approbation of the dissertation. The proposed work was successfully approbated at the Department of Georgian Philology of Batumi State University on July 27, 2021. Some parts of the work were published in scientific journals in the form of articles and was represented at scientific conferences.

The structure of the work. The presented dissertation consists of an introduction, three chapters, ten subsections, and the conclusion. A list of used literature and online resources is attached.

The introduction examines the relevance of the topic, the goals and objectives of the study, theoretical and methodological foundations of the work, scientific novelty. The modern approach of studying the issue is represented in details, the importance of different resources and scientific literature is emphasized.

Chapter I. The Nature of the Idiom. History and Development of the idiom. § 1. What is an Idiom?

Currently, there is no consensus among linguists regarding the nature of the idiom. This concept is found in more or less different meanings in scientific literature or dictionaries. According to one point of view, the idiom originated from the ancient Greek word: 'ἰδιωμα', which means pecu-

liarity, according to another point of view, it is based on the Greek word: 'ἰδιωϑ', which is translated as 'own, private'.

The study of idioms as a separate field in European and English linguistics dates back to the 1900s. One of the first definitions of an idiom belongs to W. McMordie, who considers it a stereotypical expression. For F. Vizetelly and L. De Bekker, an idiom, i.e. idiomatic phrase, is a phrase, the meaning of which is not derived from its constituent components, is not obtained by combining the meanings of the words it contains, but has a special meaning characteristic only of it.

The sociocultural theory of the definition of an idiom was developed by M. Roberts, who believes that an idiom is a reflection of a certain organization of thoughts, a mental design of a language based on various means of expressions. For C. Hockett, an idiom is a lexicographic and syntactic phenomenon, the meaning of which does not depend on its structure, or is not derived from its structure.

Interesting definitions belong to U. Weinreich, J. Katz, and P. Postal. A. Makkai distinguishes idiom-phrases from idiom-sentences. According to the modern author E. Katsarou, an idiom is an indirect, grammatically correct formed expression, consisting of more than one lexical element and allowing a minimum of syntactic-transformational possibilities in its structure and the meaning of which is not a compositional function of its syntactic component, but which always has a homonymous direct analogue.

The study of idioms in Georgian linguistics began in the middle of the 20th century. In the explanatory dictionary of the Georgian language, an idiom is defined as a kind of expression of a language, which is usually not translated literally into another language. According to A. Takaishvili, "an idiom is a semantically indistinguishable unit with a form of collocation and an expressive function, the value of which is not equal to the sum of the values of its components". A similar definition belongs to Al. Oniani, also Sh. Apridonidze, O. Memishishi, Kh. Beridze, I. Rusadze, R. Sherozia and others. S. Shalamberidze focuses on the artistic value of the idiom.

According to T. Gamkrelidze, idioms are expressive synonyms of lexemes. Their meaning contains not only the connotations characteristic of the components, but also the figurative basis of the phrase itself.

To define the idiom N. Tsetskhladze considers the following criteria: 1. Semantic monolithic character; 2. A constant, definite sequence of words;

3. The impossibility of replacing components with synonyms; 4. Impossibility of reduction and expansion; 5. Hiding grammatical categories; 6. Preservation of grammatical and lexical archaisms.

As for Turkish linguistics, the study of idioms is mainly carried out in relation to figurative expressions and proverb-aphorisms. The word “idiom” itself is used less frequently. The Ottoman “tabir” was used instead of an “idiom” until the 1930s and 1940s. In 1935, the Turkish Language Research Institute presented the Turkish ‘Deyim’ to the public, which has gradually established itself as an idiom in both colloquial speech and literary language.

According to the Turkish explanatory dictionary, an idiom is a stereotyped expression, the meaning of which is usually more or less different from the real one. One of the first definitions of an idiom by Turkish linguists belongs to O. Bashkan, according to which an idiom is such a collocation in which the whole meaning of a group of words differs from the meanings of separate words. According to T. Genjan, in all languages, there are many stereotyped phrases, the meaning of which differs from the literal meaning of words. Their structure is not subject to any rules and direct translation is not possible. Such a special unit is called an idiom.

It is interesting that the Turkish Researcher D. Aksan, Z. Korkmaz, and others also admit the possibility of an idiom from one word. These views contradict the completely correct and logical opinion of Turkish professor V. Hatiboghlu that idioms consist of at least two and a maximum of 7-8 words. One word cannot be an idiom. If the meaning of one word goes beyond its real meaning, then it is used as a metaphor, or the word has several direct or figurative meanings.

According to O. Aksoy, the author of important works on the idiom, an idiom is a stereotyped group of words or a sentence that in an attractive way or in a special structure expresses an idea that differs from its direct meaning. Accordance to Turkish authors – Z. Korkmaz, M. Hengirman, A. Puskulluoglu, I. Bahadinli, A. Sinan, L. Uzun, and others, in fact, an idiom is considered as a solid lexical unit of two or more words, which carries meaning, different from the direct meaning of words, and has a certain beauty and charm.

As you can see from the above mentioned definitions, there is no consensus on the meaning of idiom. However, in most cases, the main cha-

racteristic feature is the special meaning of at least a two-word collocation, the perception of an idiom is provided not by the individual meaning of its constituent components, but by the meaning of the whole, which is the result of figurative thought. Consequently, idioms should be viewed as a national phenomenon, a kind of mirror of the spiritual world of the nation.

§ 2. Differentiating Idioms from Phrasemes

One of the problematic issues in linguistics is to clarify the relation of idiom with phraseology. In the explanatory dictionary of the Georgian language, the word "phraseology" is not found at all, instead the word 'expression' is used meaning the combination of peculiar words characteristic of a certain language.

According to the point of view accepted in linguistics, phraseology is any lexical unit characterized by structural strength, monolithic transformed meaning, and expressive-emotional coloring. Phrasemes are expressions that have been firmly rooted in a particular language for centuries, original expressions characteristic of this language. In accordance with Acad. T. Gamkrelidze, structural, lexical, semantic stability is important for solid collocations or phraseologies. In phraseological expressions, only one lexeme is semantically transformed, the components retained semantic independence, the nomination (name) is analytical.

The emergence of phraseology as a separate discipline is associated with the Swiss linguist K. Bali. He gave us the first classification of phraseologies back in the 1900s. The Russian linguist V. Vinogradov expanded the concept of Bali and proposed his own concept based on the semantic principle.

Many linguists characterize phraseology as having structural, lexicosyntactic-semantic stability, emotional connotation, etc. A lot of theories and classifications according to various criteria have been developed. One thing is clear from their analysis, an idiom is a phraseological unit with a narrow meaning. Interestingly, some scholars classify proverbs as idioms because their meaning is not taken literally. According to the researcher N. Tsetskhladze, the term "idiom" sometimes includes phraseology, and sometimes vice versa – phraseology includes an idiom.

Based on the agreement of the views expressed in linguistics, we can identify the similarities and distinctive features of phraseologies and idioms. Their common feature is, first of all, semantic inseparability; Both of them can be in the form of a collocation; Both have a constant lexical composition, they both exist in a ready-made form. However, expansion is possible; A common sign is also that both convey metaphorical meaning, which is a necessary for expressiveness.

Besides having the common features, distinctive nuances are also distinguished: unlike idioms, the general meaning of phraseological units derives partially from the root word, which is necessarily an abstract noun. Only one component of such a phrase allows itself to be used metaphorically, while in an idiom the whole expression is metaphorical. In addition, we reckon that idioms differ in a way that they have unique combination of words, which means that their exact counterpart is not found in other languages. That means, that the idioms contain an ethnic characteristic features. For example: *ვირზე შეჯდობა* (sit on a donkey) – to be as stubborn as a donkey; *თავი ქუდში აქვს* (he has a head in a hat) – to be on the safe side; *კუდიით ქვა ასროლინა* (made him throw a stone with his tail) – to be furious with someone and so on.

It should be noted that, in contrast to Georgian, in the Turkish language such a classification of phraseologies, as in Western and Georgian linguistics, is practically absent. However, expressions that originated in national ground are also common here. For example:

- *Fırın süpürgesi* (broom for the oven) – a weak, tall person.
- *Gök demir, yer bakır* (iron sky, copper earth) – used to indicate a stalemate.
- *Baltayı taşa vurmak* (to strike a stone with an ax) – to speak someone's mind.

Finally, we would like to note that, according to our observations, idioms have a special and distinct place in the system of phraseology, which is due to the structural strength, metaphorically used thoughts, the complete loss of the meaning of units against the meaning of the whole collocation (which sometimes depends on the context), the impossibility of replacing words and direct translation, as well as, to some extent, emotional coloring, but not criticizing or recommending something, as it is in proverb-aphorisms. Therefore, for us, a real idiom is a strong phraseological unit of me-

taphorical understanding that originated on a national basis, which is neither a proverb nor a figurative expression, direct analogue of which cannot be found in other languages.

§ 3. Origin and Development of Georgian and Turkish Idioms

It is very important to find out the origin of idioms as phraseological units since they reflect the history of the nation. However, it is not always possible to associate them with a specific historical fact or event, time or space, nature or human creativity. The sources of the origin of idioms are very diverse, so analysing them on the basis of etymology will clarify many issues.

Idioms, as part of the national culture, have existed throughout the history of the language, although interest in them arose somewhere in the 18th century. A. Nazaryan's opinion is important about the origin of idioms. In his opinion, in general, a phraseological unit arises as a result of rethinking the original phrase, that is, one denotation is replaced by its similar type of meaning. According to A. Takaishvili, the components of the idiom did not acquire the general connotation and meaning of the idiom separately, but an abstraction occurred as a result of combining their direct meanings.

The means of origin of phraseologies is a metaphorical or metonymic understanding, which adds expressiveness to phraseologies. At this time, two objects, two events are compared. They can be similar in behavior, state, quantity, character, color. Hence, some of them are easy to understand, for example: *სისხლის თავში ავარდნა* (blood rushes to one's head) – to be angry; *ენად გადაქცევა* (to become a tongue) – endless talking; *ერთი კალმის მოსმით* (with one stroke of a pen) – quickly and much more. But many require an etymological analysis.

B. Larin has an interesting opinion about the origin of phraseological units, who determines the patterns of development of phraseological "stereotypes" from free collocation. These patterns are: 1) Loss of reality, i.e. nominal function; 2) semantic enrichment in the form of metaphORIZATION; 3) Preservation of "signal fragment" in long-term speech practice. Professor Stambolishvili considers a new understanding of free collocations to be the

most common form of creating idiomatic phraseology. Another way of origin of idioms is considered to be derivation, i.e. the emergence of new phraseological units (idioms) from existing phraseological units.

There is a difference of opinion among scholars on this issue. For example, the result of metaphorical comprehension is an idiom that arose on the Georgian national ground – *აბელას ფეხების გაკეთება // აბელას ფეხებზე შედგობა* (to make Abella's legs// stand on Abella's legs), which, according to A. Oniani, is used to denote the desire to show off, mistakenly to consider oneself as important and significant person. According to the writer Aka Morchiladze, Abella was one of the clowns of Tbilisi in the 19th century, who was very popular among the people. Thanks to his skill, he was invited to all significant events. He walked around the city on 4-meter wooden legs and thus entertained the visitors. That is why this expression was established among the people and gradually became synonymous with illusory, false praise.

These types of idioms are found in both languages, but in some cases their semantics are different.

- *ბუზანკლის შეძრომა* (to stuck gadfly) – to behave strangely/oddly without any apparent reason. Turk.: *bağrı delmek* (mouth piercing).
- *ბუზების თვლა* (counting flies) – doing nothing, bored, misbehaving. Turk.: *Sineği avlamak* (fly hunting).
- *კველის ხვრელში გაძრომა* (to crawl into the snake's hole) – to use all measures to achieve the goal (mostly shameful, evil). Türk.: *derisini soymak* (skinning) and much more.

Regarding Turkish idioms, despite their metaphorical understanding, the meaning of some is easy to guess. For example, the Turkish idiom - "*Çoban kulübesinde padişah rüyası görmek*" (to see the sultan's dream in a shepherd's hut) – means to have big and unimaginable dreams incongruous with your own state. Also "*İğne yutmuş*" (swallowed a needle) – is said about a miserable and concerned person.

We can say that idiomatic expressions, especially those that have no analogues in other languages, to some extent reflect the spiritual or material life of a nation, and their correct understanding gives us a clear idea of the values of this nation.

Chapter II. Structure and Morphosyntactic Analysis of Idioms

§ 1. Structure of Georgian Idioms

The structure of the Georgian idiom is basically the same as the structure of idioms established in other languages. In form, it is a collocation consisting of at least two components. It is interesting, that in the database of Georgian idioms and proverbs, we also find one-word idioms that we practically do not meet in specother languages. In both Georgian and foreign scientific literature, the word alone is not considered an idiom. Thus, we are guided by an established tradition, with which we fully agree.

As for other specific features of an idiom, we will highlight three main features and discuss them with appropriate examples:

1) It is believed that in an idiom, as in a fixed, solid unity of words, the sequence of words is inviolable. In most cases this is true, but in the Georgian language, this principle is sometimes violated. For example: *კურში ზის* (sits in the pitcher) – ignorant, retarded – is irreplaceable, *გული მოუვიდა* (one's heart aches (bleeds) for smb.) – he got angry – is changeable.

2) As you know, an idiom is a solid stereotyped expression in which word substitution is unacceptable. This point of view is widespread in linguistics. However, as it turns out, there are exceptions in Georgian. For example: *ენა წინ უსწრებს, ენა წინ გაუბრძის* (the tongue is ahead, the tongue is forward) – speaks recklessly, inadequately. In this idiom 'ahead' was replaced by 'forward'. In addition to replacing the verbal component, there is often a synonymous replacement for the "semantic basis": *ფეხს მოიტეხს, კისერს მოიტეხს* (will break a leg, will break a neck) – will be defeated. leg ↔ neck.

3) Some scholars find it impossible to reduce or add components of the idiom. However, we often see this phenomenon in Georgian. For example: *გულში ჯავრი ჩარჩა – ჯავრი ჩარჩა* (sorrow remained in heart – sorrow remained).

The contraction-extension of idiom does not imply omitting or adding just one component. However, more important, of the main features of an idiom, is its semantic unity. Therefore, it has a one-word equivalent, which is organically linked with its syntactic function. *წყალში ჩაყრა* (throw it

into the water) – ungrateful, irresponsible; *გულზე ცეცხლის მოკიდება* ((somebody's) heart is on fire) – Anger, rage.

The structure of an idiom does not specify the maximum number of words, therefore idioms can be divided by the number of its member: one, two, three, and so on. Two and three-component idioms are more common.

- *თემოზე წამოწოლა* (lie on the side) – idleness. Turkish with the same meaning – *Anasından doğduğuna pişman* (regrets that he was born).
- *გულზე გასკდომა* (break into the heart) – too much anger. In Turkish: *Ateş püskürmek* (throwing fire).
- *ასი თოკიდან გამომძვრალი* (escape from hanging a hundred times) – Overcoming many hardships. Turk.: *Altından kalkmak* – rise from the base.
- *გულის ბუდიდან ამოვარდნა* (falling out of the heart) – to feel excited. The same semantics is in Turkish.: *Kalbi yerinden oynamak*.

According to the grammatical features nominative and predicative idiomatic expressions are distinguished. Idioms in Georgian are mostly verbal (predicative), and most of them are two-component.

- *ყელში ამოუვიდა* (full to the throat) – fed up.
- *ცარიელზე დარჩა* (left empty) – lost everything – To be in dry-dock.

The substantive idioms are relatively few: *ფეხის ალაგი* (foot place) – toilet; *შენს პირს შაქარი* (sugar to your mouth) – may your words come true; *ზღვაში წვეთი* (a drop in the sea) – little, few.

From the above material, we consider it obvious that the structure of the Georgian idiom is diverse in terms of the number of components, with connections to different parts of speech of the main idiomatic core. It is also characterized by a certain level of direct transition in other languages (in this case, in Turkish), distinctive figurative forms, which once again emphasizes the variety of the lexical fund of the Georgian language.

As for the existence of similar idioms in form and content in Georgian and Turkish languages (albeit in small numbers), we may think that either they appeared independently from each other in both languages or it is the result of the influence of the socio-cultural environment created by coexistence of both languages for centuries. It is also possible that simple idiomatic forms in these languages emerged through translating the idioms directly/word for word.

§ 2. The Structure of Turkish Idioms

As already mentioned, phrases and idioms are not strictly separated from each other in Turkish language. The word 'deyim' means all phraseological units other than proverb-aphorism. Interestingly, we also find single-word idioms in the Turkish language, or rather, some scholars consider separate compound words as such, although most Turkish linguists tend to consider idioms to be a combination of at least two words.

As it turned out, Turkish idioms, consisting of two words, make up 63% of the total; Three-word – up to 23%; Four-word – 9%; Five-word – 2.5%; The number of idioms of six, seven, eight, and nine words is even less. Turkish two-term idioms can be a combination of nouns, nouns and verbs (adjectives):

- *Aç gözlü* (hungry-eyed) – greedy.
- *Meşe odunu* (oak firewood) – rude, rough.
- *Baş başa verdiler* (head by head) – to help each other, to support each other.
- *Dünyaya kazık kaktı* (he struck a pole in the earth) – he lived for a long time.

Idioms of four or more parts are mostly verbal and can also be found in the form of sentences.

- *Bin dereden suyu getirir* (brings water from a thousand sources) – gives different reasons.
- *Bir dikili ağacı yok* (no tree planted) – very poor.
- *Adam içine çıkacak yüzü kalmadı* (he has no face to appear in people) – made a shameful act.
- *Anem beni bir kere doğurdu* (my mother gave birth to me once) – I do not have a life to lose, I only live once.
- *Kedi gibi dört ayak üstüne düşer* (falls on all fours like a cat) – always remains harmless (comes out of the water dry).

Unlike Georgian, in Turkish idioms, especially in two-word constructions, due to the specifics of the language, the number of words does not change, for example:

- *Vaktini öldürmek* (killing time) – do nothing. It is impossible to change the place of words in this phrase, because not only idiomatic understanding is lost, but also the norms and principles of Turkish grammar are

violated. This applies not only to verbal idioms. The consistency of word order is not violated even in nominative idioms. For example:

- *Sabahın köründe* (morning twilight) – very early, before dawn.
- *Çarşamba pazarı* (Wednesday bazaar) – an open, chaotic place.

At the same time, there are cases when in more verbose constructions the order of words can be violated, which does not lead to the loss of idiomatic meaning.

Ağzından çıkanı kulağı duymamak ”(you are talking about something unheard of) - go beyond the frame, use bad and inappropriate words to irritate the speaker.

- *Ağzınızdan (1) çıkanları (2) kulağınız (3) duyuyor (4) mu sizin?*
- *Kulağınız (3) duyuyor (4) mu ağzınızdan (1) çıkanları (2)?*
- *Ağzınızdan (1) çıkanları (2) duymayacak (4) kadar sağır mı oldu kulağınız (3)?*

According to many Turkish linguists, it is impossible to replace idiom words with other words, as well as to break the syntax. However, there are exceptions here as well. In some idioms, the variable is the first word, in some it is the last, in some the word is replaced even in the middle. For example:

- *Kazık / baston yutmuş gibi* (like swallowed crutch) – used in relation to a person who walks too straight.
- *Bülbül gibi konuşmak/ konuşurmak, okumak, ötmek, söylemek* (Talk, sing, read like a nightingale) – idiomatic meaning: sweet-speaking.

Some words of the same type or meaning replaceable in the middle of the idiom: *arkasına-ardına* (back-behind), *ağzını-gözünü* (mouth-eye), *cehenneme-ateşe* (hell-fire) and others.

As for the cases of reduction-expansion structures, we also have examples of such kind only in Turkish: *(üstünden) ağır bir yük kalktı* ((from above) a heavy load has been removed) – escaped, sighed, relieved.

Most of Turkish idioms are in the form of a collocation. Most of them are a combination of a noun and a verb (many are found in the initial form -mak, -mek). Next to predicative idioms, we meet not many nominative idioms. There are cases of duplication, i.e. when the same word is repeated in full, in most cases – partially: *abur cubur* – used for unhealthy foods; *Abuk sabuk konuşmak* – thoughtless, meaningless conversation; *doğru doğru söylemek* – to speak directly and openly.

Thus, in contrast to Georgian, in Turkish idioms, due to the specifics of the language, the number of words practically does not change, although it is possible to replace lexemes in idioms, which is connected with the development of the language as a social institution. Turkish has idioms in which the first and last words are mutable. There are cases where words are substituted in the middle. As for the reduction-extension cases, there are many such examples in the Turkish language.

§ 3. Morphosyntactic Nature and Comparative Analysis of Georgian and Turkish Idioms

It is well-known that turning expressions into idioms is determined by its morphosyntactic features, which are more obvious in predicative idioms. Although the grammatical structure, syntactic nature of the Georgian and Turkish languages are different, not all grammatical categories typical for Georgian verbs we can see in Turkish, but their parallel analysis shows interesting variations. Moreover, such a comparison allows one to determine the crosslinguistic features of idioms and the possibility of transformation into a foreign language (in this case, into Turkish).

In Georgian two-component nominative idioms, we find both a combination of nouns and a combination of nouns with adjectives, numerals and pronouns. Components act as a modifier and a modified element. The modified of course, is the noun in the Nominative case, and the modifier - In the case of a noun, mainly is the noun in the Genitive case. The noun defines the other components and requires a specific grammatical form from them.

- *Eye of country* – very good, pleasing.
- *Hell's torch* – ugly, unattractive.

Nominative idioms also make up a fairly large group in Turkish, where the modified element definitely follows the modifier. The sequence is not broken even in idioms. In the Turkish idiom of one group (noun + noun) the modifier is in the nominative case, i.e. it is represented as a root, and the modified element is represented by the 3rd person possessive suffix (II Ezafe). In the idioms of the second group, which are more common, the modifier is in the Genitive case, and the modified has the possessive suffix of 3rd person (III Ezafe).

Nominative idioms of the construction of II Izafe:

- *Cennet öküz-ü* (paradise bull) – a man with a pure heart, but a fool. *-ü* is the 3rd person possessive suffix.

Nominative idioms of the construction of III Izafe:

- *Ciğer-im-in köşe-si* (the corner of my lung) – it is said about a very dear and beloved person. *-im* is the 1st person possessive suffix, *-in* is the sign of Genitive case, *-si* – 3rd person possessive suffix.

As for verbal idioms, the key word to which the other components of the expression adapt and take on its grammatical categories is, of course, the verb. The Georgian verb is a rather complex and changeable part of speech, which includes such categories as: contact (indirect, direct), voice (active, passive, middle), behavior (subjective, objective, locative), aspect (perfective, imperfective), mood (narrative, imperative), transitivity and tense.

Two-component idioms are most common in Georgian verb expressions. When combined with a verb, we can find nouns, as well as adjectives, numerals and pronouns. In two-component idioms, the sequence of words is usually preserved, i.e. the verb is a secondary component, although there are exceptions.

In verbal idioms, the verb acts as both a simple and a compound predicate. There are frequent cases of inversion when the subject and the object alternate. It is generally known that a verb rules a noun and its case, while a noun rules a verb and its form. In addition, cases in the Georgian language have syntactic functions - and cases create syntactic constructions.

ცხვირი ჩამოუშვა (he lowered his nose) – got upset.

ცივმა ოვლმა დაახბა (to be in a cold sweat) – got scared, shocked.

Observation shows that most of the Georgian predicative idiomatic expressions are not strong constructions and are characterized by shifting their forms, which is caused by the peculiarity of the verb itself.

The largest group of idioms in Turkish is also a predicative. Most of them are combinations of nouns and verbs. In dictionaries, this type of expression is found mainly in the masdar (verbal noun) form: *-mak / -mek*. However, this does not mean that it is so invariably used in writing or speaking. On the contrary, in such a construction, the verb is often variable by time, and the noun uses grammatical persons (1st person, 2nd person, etc). for example:

- *Arkadan vurmak* (blow from the back) – hidden, hostile actions of a loved one, betrayal (in Georgian: ზურგში დანის ჩაჯება – stab in the back).

There are cases when the noun case marker or possessive suffix of noun changes the meaning of the idiom. for example:

- *Baş-a çıkmak* (go on head) – overcome difficulties.
- *Baş-ın-a çıkmak* (go on someone's head) – abuse someone else's patience and closeness, to become insolent.

In some cases, replacing words that are synonymous or similar in meaning will give the expression a new idiomatic meaning. For example:

- *başı çekmek* (to take the head) – to go forward in any matter, leadership
- *kafayı çekmek* (to take the head) – to getting drunk.

Interestingly, sometimes changing the category of a verb, such as behavior, affects the idiomatic meaning. Not all verbs are found in all behaviors. The same can be said about idioms:

- *რწყილს ატყავებს* (skinning a flea) – looking for benefits in everything. In this case, only the locative version is allowed. „რწყილს იტყავებს“ (skinning a flea for himself), ან „რწყილს უტყავებს“ (skinning a flea for him) idiomatic meaning is deprived in this case.
- *ყელში ამოსვლა* (come to the throat) – to fed up with somebody/something. This idiom is found in all three forms of behavior: *ყელში ამომვიდა* (come to my throat), *ყელში ამოვიდა* (come to the throat), *ყელში ამოუვიდა* (come to his throat). Of course, the idiomatic meaning neither changes nor is lost.

As for the aspect in modern Georgian, the perfective aspect is formed by the addition of a preverb. However, the variation of the preverb, with rare exceptions, affects the meaning of the idiom and deprives or sometimes even changes its idiomatic meaning.

- *წელში გატება* (broke him in the waist) – weakened (unemployment, poverty). In this idiom, by replacing preverb -გა with -გადა, we get a new idiom: *წელში გადატება* (he broke out him in the waist) – he beat him severely.

As it turns out, in most cases, the predicative idiom of an imperfective aspect does not have a perfective form of the same lexical composition and idiomatic meaning, and vice versa.

Observation of the morphosyntactic nature of Georgian idioms, the study of the opinions expressed in scientific circles on this matter, and our research allowed us to make the following conclusion: Although verbal idioms prevail in Georgian and Turkish language, idioms composed by the combination of nouns are the most essential, stronger and stereotyped expressions that gradually "came into motion" in living speech in some ways created predicative idioms in their amazing diversity.

Chapter III. Semasiological Analysis of Idioms. Modern Idioms

§ 1. Classification of Idioms

Classification implies the grouping of objects, events, etc. on any basis. There are different methods of classification related to idioms, for example: alphabetical, lexical, chronological, geographical, thematic, and others.

We think that the most interesting and important for our research is the systematization of idioms lexically, i.e., taking into account which word is repeated in an idiomatic expression. On this basis, large groups of such words can be distinguished, the most of which are somatic (containing the names of parts of the human body) idioms. It should also be noted that in such idioms, a particular part of the body is mainly associated with the same feelings or characteristics.

- *შუბლის მარღვის გაწყვეტა* (breaking the vein of the forehead) - behave shamelessly, unscrupulously. The direct meaning of the Turkish form – *Alınının damarı çatlamak* – is the same, although in an idiomatic sense it does not have the same meaning as the Georgian one. It is used to refer to a lot of hard work to achieve success.
- It is quite a common idiom in Georgian: *ერთ ყურში შეუშვა და მეორიდან გაუშვა* (he let it in one ear and let it out of the other) – he did not pay attention to what was said. The Turkish idiom - *Kulağına küpe olsun* (like an earring on ear) – carries the antonymous meaning of the idiom above: to remember well the experience and lesson already learned.
- *სიხლის აღება* (taking blood) – revenge, revenge for murder, a life for a life. Compare: *kaniyla ödemek* (pay with blood) – pay for the crime with his life.

Idioms related to a separate part of the human body express certain feelings or features in Turkish. for example:

Idioms containing the *heart* mainly express joy, sadness, depression, heroism, courage, fear.

The *knee* in Turkish is connected with power and strength and their antonymic understanding.

Eye – love, joy, appreciation, envy.

Nose and chest – pride, arrogance, selfishness, etc.

Floronomic idioms.

- *თავზე კაკლის მტვრევა* (breaking walnuts on the head) – to despise, humiliate. Compare: *Hor görmek (bakmak)* – to despise.
- *ტყემალზე ზის* (he sits on a cherry plum tree) – he understands nothing; he knows nothing (about anything). To express this content in Turkish is used an idiom – *kara cahil* (black ignorant).

Zoonymic (containing animal names) Idioms:

- *გველის ხვრელში გაძრომა* (to crawl into the snake hole) – use every measure to achieve the goal (mainly shameful, evil).
- *მგლის მუხლის მოძმა* (tying the wolf's knee) – walking quickly, tirelessly.

Numerical Idioms:

- *ერთ პირზე დგომა* (to stand on one opinion) – to act in union;
- *მეშვიდე ცას ეწია* (he reached the seventh heaven) – he was very happy.

Each culture has its own picture of the world, in which color is of great importance. *White* is synonymous with purity and innocence in many languages, including Turkish.

- *Ak yüzle* (with a white face) – with a clear conscience.
- *Beyaza çıkmak* (come off as white/pure) – to assert one's own simplicity, innocence.

The *face* is often used in Turkish, because for a Turk it is a reflection of the soul, which is well confirmed by the Turkish proverb – *yüz kalbin aynasıdır* (face is the mirror/reflection of the heart).

White has a positive meaning in Georgian as well, and in this respect it also contrasts with black, which is used in a negative context:

- *Kara yüzlü* (with black face) – dishonest, shameless.

➤ *Kara bulut gibi* (like a black cloud) – a gloomy person.

Red is a pure, magical color for the Turks. Their flag is also a symbol of the blood shed for freedom. *Blue* also has a positive meaning in Turkish. Turks believe that a blue eye protects them from harm.

➤ *Mavi boncuk dağıtmak* (distribution of blue beads) – showing love to many people.

➤ *Kırmızı dipli mumla davet etmek* (invite someone with a with a red-bottom candle) – ask, insist that someone come.

As in Georgian, there are many floro-zoonymic idioms in Turkish. Some of them are literally repeated in Georgian and other languages. For example: *çetin ceviz* – კერკეტი კაკალი – *кренкуй орешек* – *A hard nut to crack*.

➤ *Attan inip eşiğe binmek* (dismounting from a horse to a donkey) – Deterioration of conditions. Compare: ბედაურიდან ჩამოვხტი, ვირზე შევჯექიო (I got off the horse and sat on the donkey). In both languages, a horse is a symbol of wealth, high social status, and a donkey is a symbol of stubbornness, poverty and low social status.

Interestingly, more than half of water-related phraseologies/idioms have a bad/negative meaning. Perhaps we are not mistaken in saying that water, on the one hand, is associated with life and energy and on the other hand, with flood and deluge. Thus, the existence of many idioms related to water with negative content is not surprising. It is interesting, that some of such idioms are lexically and semantically similar in Georgian and Turkish, for example:

➤ *Su götürmez*//წყალი არ გაუვა (water won't pass) – it's true, no doubt.

➤ *Suya salmak*//წყალში გადაყრა (throwing something into the water) – having been in vain, perishing; unappreciation.

➤ *Suyu bulandırmak*//წყლის აძღვრვა (to muddle water) – to cause anxiety intentionally, to spread the disorder, aggravation of the situation.

Of course, many other concepts, classification systems can be proposed in this field, but some conclusions can be drawn from the material already presented here. As it turns out, there are interesting transitions in Georgian and Turkish idioms, in some cases, idioms and the meaning expressed by them are repeated literally. The lexical classification of idioms clearly shows the richness and diversity of both Georgian and Turkish idioms.

§ 2. Concepts in Georgian and Turkish Idioms

Language is one of the main markers of national and cultural identity. There is no doubt that languages and cultures are diverse. No language is accurately translated into another language. The conceptual realm of human consciousness is variable in time and space. It is a much more voluminous part than the part of it that is expressed through linguistic means.

The creation of the concept as a linguocultural unit is ensured by the ability of human knowledge, experience, and observation, conducted through the prism of retrospective thinking and national consciousness. This is especially evident of the concepts in idioms, as they show the connection among history, culture and people.

In the structure of Georgian idioms, we have identified idiomatic expressions containing the semantics of size-weight, time and space, the conceptual analysis of which we have not encountered anywhere. Let's see how it is understood in Georgian idioms.

It is clear that one and a rather large group of idioms containing the semantics of time is formed by time-related words: day, time, yesterday, today, tomorrow, etc., although they are usually not repeated in idiomatic sense. for example:

- *ადამის ქამის // ადამის ხნის* (As old as Adam) – ancient, very old.
- *ალილო და ხვალეო* (Christmas carols and tomorrow) – we'll see that soon, It will be/happen soon / in no time. (Alilo is an ancient song performed door-to-door on Christmas Eve).
- *გრძელი დღე არა აქვს // დიდი დღე არა აქვს* (He does not have a long day) He is not long for this world; he won't last long.
- *დღეები დათვლილია (ვისიმე, რისამე)* (Somebody's days are numbered) – the end is near, he will die soon, he will not be able to live long.
- *თავის დღეში* (in his day) – never in one's life, never ever.
- *ქამი დარეკავს* (the time will toll) – time will come.

There are also idioms in Georgian living speech, the lexical composition of which does not have "time", but the expression has a meaning of time. In this category of idioms, the somatic and zoonymic component predominates. for example:

- არც აცივა, არც აცხელა (acted neither cold nor hot) – without hesitation, instantly, directly, immediately.
- თვალის დახამხამებამი (In the blink of an eye) – in the twinkling of an eye, with the speed of lightning.
- სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე (to the last drop of one's blood;) – *to the bitter end*, until he dies, till the last breath.
- როცა ვირი ხეზე ავა (When a donkey climbs a tree) – *when pigs fly*, never.

As for "space", its expression in idioms is less common, but a few examples can be cited:

- თავი კუდს ვერ მოიბრუნებს (the mouse won't turn its tail) – it is cramped, there is no place to move, *there is no room to swing a cat*.
- ცხრა მთას იქით (nine mountains beyond) – to the other end of the world, very far.
- კამარის შეკვრა (make a semicircle by flight) – to catch air; to soar up.

Categories more or less related to time and space are size and weight. As it turns out, idioms containing the semantics of first predominate in Georgian. There are both nominative and predicative idioms:

- დედამიწას არ ასცილებია (hasn't ascended the earth) – very small, *be knee-high to a grass-hopper; be a little runt*.
- ერთი მუჟა (barely a handful) – very few; not enough; very little.
- თავზე საყრელი – a lot, in abundance.
- წრეს გადასული (beyond the circle) – to go too far, to go beyond all limits.

In Turkish idioms, time is also expressed using both time-related lexemes and different words, among which somatic and partially doubled elements predominate:

- *Bir an önce* (a moment earlier) – faster than possible.
- *Bugün yarın* (today tomorrow) – in one or two days.
- *Çat pat* – sometimes, untimely, inappropriately.
- *Er geç* – sooner or later, always, definitely.
- *Palas pandıras* – fast, without preparation, immediately.

There are too many idioms in Turkish for speed semantics, which can be logically explained given their way of life: with such quick actions and impatience the Turkish tribes achieved great successes and took possession of a rather large area, especially in Central and Asia Minor.

Turkish idioms denoting size-weight:

- *Devede kulak* (the ear in a camel) – a tiny part, very little.
- *Eşek kadar* (like a donkey) – big, fat, very developed.
- *Ölçüyü kaçırmak* (exceed the size) – loss of moderation

Based on proven empirical material, it can be said that expressions containing time-space and size-weight semantics may not be quantitatively dominant among groups of idioms, but they do not occupy the last positions either. These types of idioms show an interesting transition in Georgian and Turkish, however, it seems that most of them have originated on national grounds.

§ 3. Universal Idioms in Georgian and Turkish

The national and cultural values of the language and the people, the peculiarities of thinking are most clearly reflected in folk expressions, proverbs, including idioms. It is interesting that people with completely different languages, ethnic consciences, and cultures sometimes perceive the world around them and events in the same way, often using the same system of conceptual thinking, that is, they create stereotypical models of thinking based on the experience of knowing the world.

When talking about the classification of idioms, we pointed out the existence of a certain number of similar idioms in Georgian and Turkish in form and content. What could be the reason for this? We think that, given the above model of thinking, it cannot be ruled out that idioms of the same composition and meaning, based on certain physical or other characteristics, originated independently in a certain language, at some dose. The influence of the socio-cultural environment created with the neighborhood over the centuries and the possibility of direct translation should also be considered.

In the case of borrowing a separate idiom, the question naturally arises, from which language to which did the process take place? Of course, it is very difficult to understand this from the point of view of time, but

since the language and people wearing it have adopted and mastered it, we can already consider it as a part of that culture.

Below we have tried to present the idioms with the same lexical composition and meaning in Georgian and Turkish in order to give some idea of the common idiomatic base for these two nations. As expected, somatic idioms predominate.

- *ათასში ერთხელ* – *binde bir* (once in a blue moon) – very seldom, rarely, hardly ever.
- *გასაღები მოუძებნა* – *anahtarı buldu* (found him the key) – figured out the situation, got out of a difficult situation.
- *გონება აერია* – *aklı karıştı* (somebody's mind is reeling) – to be confused; *brain fog*.
- *გულმა გაუწია* – *gönlü çekti* (his heart went to; to set one's heart on sth) – have a desire, strive for something.
- *პირი იცვალა* – *ağzını değiştirdi* (he changed his mouth) – to back out from one's word; To break a promise
- *პირი ღია დარჩა* – *ağız açık kaldı* (his jaw dropped) – was surprised.
- *ენა წაიგრძელა* – *dilini uzattı* (lengthened his tongue) – he spoke too much.
- *თავს არ იღებს* – *başını kaldırmaz* (doesn't raise his head) – he works hard, he works without taking a break.
- *თვალეზი გადაუტრიალდა* – *gözleri döndü* (his eyes rolled over) – he got angry.
- *ხელი აღმართა* – *elini kaldırdı* (put/raise his hand on someone) – he beat her.
- *ფეხები გაფშიაკა* – *ayaklarını dikti* (stretched his legs; kicked the bucket) – died; passed away.
- *ფეხებში ჩაუვარდა* – *ayağına düştü* (knelt to) – to beseech.
- *მუხლები მოეკვეთა* – *dizleri kesildi* – (his knees weakened/failed) - was deprived of the ability to stand (walk)
- *მუხლი მოიყარა* – *diz çöktü* – knelt down, surrendered.
- *ზურგი შეაქცია* – *arkasını çevirdi* (turned his back) – rejected, abandoned.

- *სული ეშმაკს მიჰყიდა* – *canını şeytana sattı* (sold his soul to the devil) – became evil, went the wrong way.
- *სისხლი უდუღლს* – *kani kaynar* (his blood boils.) – somebody is seething.
- *დღეებს ითვლის* – *günleri sayar* (counts the days) – he is on his deathbed.
- *სუნი აუვიდა* – *kokusu çıktı* (began to smell) – a secret was revealed.
- *ტაღაბს ეხვრის* – *çamuru atar* (throws the mud) – humiliates, spoils authority.
- *ქაღალდზე დარჩა* – *kağıt üzerinde kaldı* (was left on the paper) – not fulfilled.
- *დუმში გაავორა* – *düşüş attı* – suddenly achieved a great success
- *რომც გასკდეს და გაიგლიჯოს* – *çatlarsa da patlarsa da* (even if he explodes into pieces) – no matter what happens to him, no matter how opposed he is to something.

Of course, idioms with the same lexical composition and meaning in the Georgian and Turkish languages do not end there, however, the material already presented gives us some idea of the rich lexical fund that makes up the common base of idioms. The fact is that somatic idioms still take a leading position in this database.

§ 4. Idioms in Modern Political Discourse

Political life in Georgia has been in full swing for over 30 years. Those who came out of the Soviet totalitarian system raised our voices, and whether it concerns us or not, whether we have ideas or not, we scatter our thoughts, criticize everyone and everything. It is a fact that in Georgia everyone "understands" politics and football better than others.

Since the beginning of 2020, a new player in a shirt with the number 19 has been added to political battles. Covid pandemic slowed down public activity, but the sense could not be extinguished, and when the opportunity arose, we rustled again. In such polemics, we especially value eloquence, therefore, expressions we are interested in, in the media, are not so rare.

We have collected idioms that have recently been more or less frequently used in political discourse, among which there are renewed versions.

One glance is enough to see that most of them have a negative connotation, which, unfortunately, is not surprising in today's reality. Whether negatively oriented politics is a public order is a separate issue, but the fact is that at the moment it is being sold more profitably. We hope that in the future, political and social life will take on a more positive shade.

these Idioms, with nominative and predicative collocation, consist mostly of two or three components. expressions with adjectives and participle are relatively scarce.

- *მაგიდის აყირავება* (turn the table over/upside down) – to disrupt negotiations or an attempt to disrupt.
- *საცივში თავის ჩარგვა* (put the head in the dish) – being in the New Year's euphoria.
- *პოლიტიკურ საფლავში ჩაყოლა* (follow someone in the political grave) – trust to the end.
- *კუდის მოქნევა* (to wag the tail) – to repeat the actions of the past; to do wrong
- *ორკესტრირებული შეტევა* (orchestrated attack) – acting in agreement from all sides.
- *წითელი ნაჭრის ფრიალი* (waving a red cloth) – challenge, irritation.
- *სასარგებლო ბრიყვი // იდიოტი* (useful Fool // Idiot) – A person who consciously or unconsciously plays someone's game.
- *გადამწიფებელი თინეიჯერი* (overripe teenager) – constantly feeling superiority and showing himself to the public.
- *პროვინციული სპექტაკლი* (provincial play) – old-fashioned, watched a thousand times.
- *გაბერილი ბუშტი* (an inflated balloon) – a person of a very fragile reputation, dependent on others.

More recently, our speech included collocations that, although are not idioms, reflect well the situation caused by the recent pandemic in the country and which will probably remain in our memory for a long time. it seems that idiomization of some of them is easily possible:

*New cluster; contact of contact; transition to self-isolation; covid gre-
eting; bed fund mobilization; announcement of lockdown; thermoscreening
and many more.*

Let us now consider the idioms that have been proven in the Turkish media and used by Turkish government officials or other politicians. As it turned out, idioms with a negative context are not uncommon for them either.

- *Çamur atmak* (throwing the mud) – to humiliate, to spoil authority.
- *Şehadet şerbeti içmek* (to drink the martyr's sherbet) – devotion, self-sacrifice, death to the homeland.
- *Etekleri zil çalmak* (tolling of the bells of the laps) – very happy to be on the right way.
- *Ağzıyla Kuş Tutsa...* (even if he catches a bird with his mouth) – whatever he wants, whatever he does...
- *Ayaklar altında kalmak // ayaklar altında almak* (to take under one's feet, to trample) – to be undervalued, to be ignored, to be trampled upon.
- *Etekllerdeki taşlar dökmek* (to spill stones on the lap) – to spill the beans; reveal the unknown.
- *Pamuk ipliğine bağlı olmak* (tied with cotton thread) – a short, temporary solution.
- *Kargayı bülbül diye satmak* (to sell a crow as a nightingale) – to sell, deceive, dress sth bad as good.

Based on the foregoing, we can say that the emergence and renewal of idioms is a constant process, and other more or less important aspects of everyday life can become its impetus and basis, along with the acute political situation. Of course, not all expressions become idioms, the frequency of use of idioms will not be the same, society decides for itself and chooses the "pearls" that best express its spiritual state in a particular situation.

The conclusion summarizes all the research results obtained during the discussion of the relevant issues and is presented at the end of each subsection.

Bibliography of Ana Akhaladze:

A) Participation in the conference:

1. Georgian Linguistics orientaled Post-graduates and Doctors Republican Scientific Conference, XIII, Kutaisi, February 20, 2021.

Topic of the report: The structure of idioms of common semantics in Georgian and Turkish.

B) Published scientific papers:

1. For the Issue of Idiom in Western, Georgian and Turkish linguistics, Kutaisi Akaki Tsereteli State University Bulletin, 2 (16), Kutaisi, 2020, p. 52-61.
2. For the Separation of Idioms and Phraseologies, Proceedings of the Adjara AR Regional Scientific Center of the Georgian National Academy of Sciences, VI, Batumi, 2020, p. 175-181.
3. The Structure of Georgian and Turkish Idioms with the Same Semantics, Herald of Oriental Studies, IV, Batumi, 2021, p. 179-189.

